

НАУКАТА И ВЪСПИТАНИЕТО

НАЧАЛАТА НА ЧЕЛОВЪЧЕСКИЙ ЖИВОТЪ.

ОТЪ

Петъръ К. Дюговъ.

„Милостъ и истина ся срѣщнахъ:
Правда и миръ ся цалувнахъ.
Истина отъ земята ще прозябне:
И правда отъ небето ще надникне.“

ЧАСТЬ I.

ФОТОТИПНО ИЗДАНИЕ
ИЗДАВА "УРАНИЯ"

ВАРНА.

Печатница на К. Николовъ

1896 г.

НАУКАТА И ВЪСПИТАНИЕТО

НАЧАЛАТА НА ЧЕЛОВѢЧЕСКИЙ ЖИВОТЪ.

ОТЪ

Петъръ К. Димовъ.

„Милостъ и истина ся срѣщнахъ:
Правда и миръ ся цалувнахъ.
Истина отъ земята ще прозябне:
И правда отъ небето ще надникне.“

ЧАСТЬ I.

ВАРНА.

Печатница на К. Николовъ

1896 г.

ОБЩО ВЪВЕДЕНИЕ:

ДВѢ ВЛИЯНИЯ.

Свѣтътъ, въ който живѣемъ и сѣществуваме по необходимостъ на своята природа, е пълненъ съ тайни.

На всѣка стѣпка нашия растящъ умственъ животъ срѣща безбройно число явления, които се различаватъ по видъ, родъ и степенъ.

Тѣзи явления производатъ хиляди впечатлѣния и усѣщения въ дълбочинитѣ на душата, и побуждатъ ума въ дѣятелностъ съ всичкитѣ му сили и способности да дири извора на причинитѣ и да открие законитѣ подъ които се извършватъ, а така сѣщо да отгадае и тѣхното значение, което тѣ съдържатъ за неговото щастие и дългоденствие.

Безъ всѣко колебание, всички тия тайни феномени, проявления и загатки се управляватъ отъ опрѣдѣлени закони, и се производатъ отъ извѣстни естествени сили положени да постигнатъ нѣкаква цѣль въ мировий свѣтъ; къмъ която цѣлийтъ чловѣчески родъ се стрѣми още несъзнателно.

Но по кой пѣтъ, умътъ ще може да постигне и разрѣши своята задача възложена нему отъ самото му появление на земното кълбо? Отговора на това питаніе е: — Само посрѣдствомъ неговата съзирающа и наблюдающа сила, и способността му да разбира и проумѣва всичко що му се прѣдставя да учи.

Знанието се е указало на чловѣка отъ самото начало, като едничкото срѣдство, съ което да си послужи въ постигانیето на тази цѣль. То е било първото качество, което дало умственъ характеръ и първенство на

неговътъ животъ. То е било първото орждие въ ржката на челоуѣка, съ помощта на което да се подвизава и бори противъ природнитѣ сили; първийтъ наставникъ да го учи какъ да прѣодолява и побѣждава всичкитѣ прѣпятствия и мжнотии поставени на пътя му.

Но прѣди всичко, умственниятъ животъ е ималъ нужда да се подготви по единъ разуменъ и правиленъ начинъ.

Необходими сж били, постоянни упражненія, и постоянни въсприимания и усвоявания на истински начала.

Това обаче, не е могло да се постигне по никой други по добъръ пътъ, освѣнъ по пътя на въспитание-то. Самата нужда на челоуѣческото естество е указало, на тази необходима храна, която е била единственниятъ елементъ за спазванието душевний организмъ отъ рас-капване.

Подъ неговата мжща сила и влияние, душевниятъ животъ приема опрѣдѣленъ характеръ на духовна дѣятелностъ. Умственитѣ сили и способности получаватъ правилно направление и упжтвание, къмъ постигание задачата на челоуѣческиятъ животъ.

А тази задача се е състояла въ неговото подигане и избавление отъ властѣта на невѣжеството, и отъ робството на природнитѣ стихии, гдѣто той е билъ тласканъ и изнуруванъ за хиляди години подъ този тѣжъкъ товаръ.

Та даже и днесъ, той не е още свободенъ.

Природниятъ свѣтъ по всѣкой начинъ е съдѣйствувалъ за отклоняванието на неговитѣ благородни побуждения и стрѣмления. Поставенъ въ тѣсна свръзка съ нискитѣ наклоности на своето първоначално покварено естество, той често пжти се е прѣдавалъ на природнитѣ си влечения да бжде отвличанъ на далечъ отъ истинското поприще на своето призвание; не веднжжъ, той е продавалъ своята свобода, не веднжжъ той е ставалъ свинопасецъ, както блудний синъ.

За хиляди и хиляди години, той е билъ продаденъ робъ и поклоникъ на природния свѣтъ. Раболѣпствувалъ е прѣдъ силитѣ на управляющитѣ, молилъ се е на природата, принасялъ ѝ жертви и всесожения по всѣкой

начинъ, и то само да придобие нейната милостъ и благоволение. Но неговитѣ молитви и неговитѣ всеожения и пожертвувания сж оставали ялови безъ да принесжтъ каква годѣ полза.

Природата, която поетитѣ велегласно сж е възспѣвали и украсявали съ хубостъ и добродѣтель, не се е интересувала да знае за дѣтинскитѣ мисли и желаня на челоѣка. Необходимостъта изисквала щото той самъ да се заинтересува за своето бждще, и самъ да почне да го приготвява отъ условията и материалитѣ въ ржка. Всички други мечти сж били празни, порядъкътъ на природата е билъ неизменяемъ. Дали челоѣкъ билъ гладенъ, или жаденъ, слабъ или страдающъ, боленъ или умирающъ, Това е било все едно за нея. Тя хладнокрѣвно го е посрѣщала и испровождала вънъ отъ своето владение. И колко често пжти той е бивалъ ограбванъ и лишаванъ отъ всичко, що му било най мило и драго?

Горчивата опитность, която челоѣческата душа постоянно испытвала отъ лишението на сжществената храна, и отъ която естеството ѣ имало нужда всѣкой день, се явява въ сърдцето и ума на древнитѣ поети и мждреци, които сж възгласявали истината въ слѣдующитѣ думи:

„Не викали мудростъта? И не издавали, разумътъ гласътъ си? Глупави! придобийте остроумие и вий безумни, придобийте разумливо сърдце, послушайте, защото езикътъ ми ще говори изящни нѣща.“ Елате яждте отъ хлѣба ми и пийте отъ виното, което размѣсихъ. Оставѣте глупостъта и бждѣте живи. Ходѣте въ пжтя на разума.“

Челоѣкъ не е можалъ да остане слѣпъ за винжги, къмъ тази истина. Необходимо е било за него да се пробуди отъ съна на невѣжеството, нуждата на неговата духовна природа го е заставлявала да мисли за своето бждще, да се стрѣми и развива въ пжтя на истинското знание. Рано или късно, той трѣбвало да съзнае, че помощъта за неговото избавление, нѣма да дойде отъ никждѣ другадѣ, освѣнъ отъ самия неговъ родъ. Неговата надѣжда трѣбвало да бжде обърната къмъ великийтъ духъ, който е живѣелъ въ душата му и който

дѣйствително притежавалъ балзама на неговата рана и философскійтъ камѣкъ на неговата сполука.

Онази мисль, която е послужила да вдѣхни въ душата на челоуѣка великата надѣжда, че има исходенъ пѣтъ отъ безисходното положение, отбѣлѣзва велика епоха въ неговия животъ. Тази пѣтеводителна звѣзда, която го повела къмъ обетованата земя, му показала истината съ окоето на вѣрата, че голѣми промѣненія има да ставатъ въ по-послѣднитѣ дни на земята.

Самата природа, която днесъ го притѣснява, плаши и застрашава, съ своитѣ тайнственни феномени, съ шумнитѣ си явления отъ гърмежи, трѣсъци, свѣткавици, привожда въ него всѣко чувство да трепери въ боязнь и лоши прѣдчувствия, и да прѣкланя колѣнитѣ си, като робъ прѣдъ нозѣтъ на своятъ жестокъ господарь. Даже и тази природа ще видоизмѣни своето поведение спрѣмо него, и тя ще покаже свѣтлото лице на своето естество, ще почне да му служи и пригождава, като нежна майка, и да му приготвява всичко, отъ което има нужда.

Всичко това ще се изпълни, когато той почне да разбира езика на природата, своята майка и да слуша заповѣдитѣ ѝ, и добритѣ ѝ съвѣти.

Врѣмето да се изпълни това пророчество е наближило. Ний сме почти въ началото на пролѣтѣта. — Благовѣстието хлопа вече прѣдъ нашитѣ врата.

Но прѣди челоуѣкъ да влѣзне въ новата земя, къмъ която духътъ го ржководи за да получи своето наслѣдствие и свобода, като пълновъзрастенъ, той трѣбва да научи първитѣ начала и закони на истинскійтъ животъ. Именно: да обуздава природнитѣ си наклоности, да владѣе животинскитѣ си влечения и страсти, да искорени отъ себе си всички себелюбиви желанія и стрѣмления, извора на всичко зло въ частнийтъ и общественния животъ, и по тоя начинъ да може да приеме законитѣ и началата на разума, висшето естество и да почне да упражнява онѣзи сили и способности на умо-разумното знание, които ще му даджтъ ключа на истинския успѣхъ.

Тѣ ще го въведжтъ въ царството на она миръ, въ когото умътъ намира най-високото си призвание да употребѣи природнитѣ сили, като основа за своето духовно

въздигане отъ положението на единъ рабъ и слуга, до положението на господаръ и владѣтель въ царството ѝ.

Тогава челоуѣкътъ трѣбва да съзнае, че той не е само плѣтъ, кръвъ и косми, но е воля, надарена съ умъ и душа!

Но по кой пѣтъ, и по кой начинъ челоуѣчеството ще може да постигне и осъществи всички тия обѣщания и блага? Отговаряме. — Съ помощта на науката и възпитанието. Този отговоръ може би ще повдигне недоразумение у нѣкои умове па даже и ще ги съблзни съ мисльта, че това е блуждающа химера.

Навѣрно, тѣ ще ни посочятъ за прѣвъ примѣръ: нашето отечество, съ своитѣ си заведения; училищнитѣ ни учреждения, съ тѣхнитѣ учители и ученици;

Нашата дипломация, съ своитѣ си министри, законоведци, сѣдии, чиновници и водители; Нашата интелигенция, съ своитѣ образованни младежи отъ всичкитѣ разрѣди на общественния строй, И слѣдъ това ще кажтъ, оправдавате ли сега вашитѣ думи? Облагородило ли ги е образованието? Попитай обществото, и то ще ти каже цѣлата истина. Това, което ни се навежда е вѣрно, но трѣбва ли отъ това да заключиме, че образованието е причина на злото у насъ? Може би това да ни се вижда истинно до нейдѣ си, нъ ний не можеме да допущаме такова едно заключение, което не почива на никакви основи. Намъ ни е извѣстно, че болеститѣ и разитѣ въ органическия свѣтъ не произлизатъ отъ здравословнитѣ условия на хигиеническитѣ закони, а напротивъ, отъ неиспълнение на тия закони, които самата органическа природа ни диктува.

Този фактъ ще ни доведе къмъ по право и ясно разбиране на този важенъ въпросъ. На сѣщитѣ основания; порокътъ и нечестието не произлѣзватъ, нито пакъ се развиватъ отъ образованието, но сж слѣдствия и резултати отъ поквареното естество на изродица челоуѣчески сжщества, на които ума и душата сж заразени съ холерически мисли и желанія.

На такива челоуѣци, колкото много и колкото добро образование и да имъ дадеме, ако тѣхното естество не се измѣни по духъ, тѣ ще си спазѣтъ сжщия старъ

нравъ. Че въ това има истина може да се види и отъ народната поговорка, която казва, „че вълкътъ по лѣсно промѣнява космитъ си, отколкото нрава си.“ Има дълбока причина лѣжаща вътрѣ въ естеството на чловѣка за това странно явление, което науката нарича: „Хиеридитарностъ“ (наслѣдственостъ). Жестокъ природенъ законъ дѣйствително, но все таки истиненъ.

Такива опасни чловѣчески микроби, въ което и да е общество, горѣ долу образовано, рано или късно ще сж узнажтъ отъ общиятъ духъ, който ще ги истика вънъ отъ здравиятъ организмъ на социалний строй. Този социаленъ строй на здравия организмъ по естество не може за дълго врѣме да търпи растройство и анархия въ себе си. Това правило е общъ неизмѣняемъ законъ на природата. Единъ организмъ, какъвто и да е той, спорѣдъ този законъ, трѣбва или да изхвърли отъ себе си лошитѣ вещества и зародиши, или да прѣстане да сѣществува като такъвъ. Едно отъ двѣтъ. Тази е естественната причина, която заставлява всѣкой добро-сѣвѣстенъ чловѣкъ да се пази отъ гибелнитѣ влияния и да отбѣгва лошитѣ злодѣяния.

Животътъ е тъй устроенъ, щото всѣко дѣло, каквото и да е то, приема своята заплата спорѣдъ вътрѣшното си достоинство. Това е единичното върховно мѣрило. Но подобавали и на насъ хора съ просвѣтени умове да храниме онази изтъркана мисълъ, както проститѣ и невѣжи, — че свѣтътъ ще се свърши отъ учението и ученитѣ? може ли да се прѣдиполага, че въ това има каква годѣ истина? Дѣйствително, свършакътъ на свѣта ще дойде, но на кой свѣтъ? Ето въпросътъ. — Ще кажемъ, но нека се неплашимъ отъ отговора: свършака е на свѣта на заблудението, на неправдата, на безаконието; свѣта на стариятъ грѣшенъ Адамъ трѣбва да погине и умрѣ безвъзвратно, а продължението на новия свѣтъ, свѣта на добродѣтелта, трѣбва да вирѣе и прѣбжда въ вѣкъ.

Нашиятъ прѣдметъ обаче, разгледанъ по дълбоко, ще докаже, че у насъ владѣ невѣжество придружено съ лоши навици и пороци, страсти и желанія злѣ подквасени и наклонени отъ егоистическото образование, цѣльта на което е да експлоатира живота на другитѣ

за своя облага. Става ясно тогава, че у насъ истински-тъ начала на науката сж едвамъ хванали коренъ. Въспитанието си е едвамъ въ пеленитъ, неговтъ гласъ се чува едвамъ, като на пелиначе дѣте, Неговото благородно влияние едвамъ се усѣща отъ затѣплитъ ни сърдца отъ порока.

Може да ни се възрази пакъ, и да ни се наведжтъ други примѣри за по-силенъ доводъ, като напр. Англия и Америка. И да ни се посочжтъ голѣмитъ недостатъци и злини, които владѣятъ и въ тия образовани държави. Това не го отричаме. Признаваме тази горчива истина, но и този доводъ принадлежи на софистическата философия, която като общо правило не гледа истината въ лицето, но въ гърба. Нима лошото положение и състояние въ тѣхъ е причинено отъ науката и образованието? Ако нѣкой може да ни освѣтли по-добръ върху този въпросъ, той ще бжде вторий Жанъ-Жакъ Русо. Ний ще кажемъ на кратко само това, че въ Англия и Америка, гдѣто науката и възпитанието сж хванали подълбоко коренъ, и гдѣто прѣдразсждѣцитъ сж изгубили своето срѣдне-вѣковно влияние, въ тѣхъ днесъ се е развила по разумна и челоуѣколюбива свобода, въздигнали сж се по-вече благотворителни общества и учреждения, има по-голѣмъ интересъ въ всенародното подобрене. — Обществениото имъ мнѣние сѣди на по-твърда основа. — Поставено е по-високо отъ управлението. Порокътъ не се прекрива, нито пѣкъ похвалява и защищава. Тамъ се употрѣбаватъ всевъзможни срѣдства и начини за искореняванието и прѣмахванието на злото. И то не отъ правителството, а отъ самото общество, което е силата и двигателтъ на всички благородни прѣобразования.

Въ тия държави, различни челоуѣколюбиви общества и дружества харчжтъ ежегодно голѣми сумми, и правжтъ всевъзможни себепожертвования за просвѣщението и духовното повдигание на беднитъ класи. Това свидѣтельствува статистиката. Тукъ има една необорима истина, че подъ влиянието на благороднитъ сили на живота и неговитъ благи духовни побуждения, тѣзи хора сж почнали по дълбоко да съзнаватъ своята длѣжностъ

спрѣмо другитѣ, и спрѣмо изискванията на великиятъ Биологически законъ.

Науката е подигнала своятъ гласъ въ полза на тази истина. Тя ни е обѣдомила съ необорими доказателства, че този законъ царува на всякъдѣ въ мировий свѣтъ. Отъ прилаганието на условията и началата, които той диктува въ живота, зависи здравословността на коя да е органическа дѣятелность.

А да облъкж чистата смисълъ на този законъ въ простъ езикъ, ще изразж слѣдующата мисълъ: „Добрийтъ животъ и благоденствие на твоя, на твоя ближень, сж необходимо условие, както за него, така сжщо и за твоя добъръ животъ и твоео благосъстояние.“ Това е една физиологическа истина. която никой просвѣтенъ чловѣкъ не отрича. Кой е онзи, който незнае, че отъ правилното работение на функциитѣ и отъ доброто състояние на органитѣ ни, зависи общото здравие и дългоденствие на тѣлото? Малка една болка въ който и да е членъ на тѣлото, изведижж се отражава върху цѣлия ни организмъ и нарушава мирътъ и спокойствието на живота ни. Нима, това което е истина за физиологическия животъ, не ще ли бжде тѣй сжщо истинно и за социалнийтъ животъ? Не е ли сжщия естественъ законъ, който и въ единия и въ другия случай диктува сжщитѣ първоначални условия? Да, безъ всѣко сжмнѣние, той е сжщия природенъ законъ, приложенъ въ по широка смисълъ.

Онова, което е необходимо за здравнето на тѣлото, е тѣй сжщо необходимо за благоденствието на обществото. Отъ основнитѣ принципи на този неизмѣняемъ биологически законъ зависи нашето бжджще щастие или нещастие. Разбира се, като сме съпричастници на единъ общъ организмъ, и членове отъ една и сжща фамилия, ний не можемъ да избѣгнемъ послѣдствията, които слѣдватъ отъ общото ни поведение, за зло или добро. Добрия ни, или лошия ни характеръ ще отрази своето влияние неизбежно върху общественното здравие и състояние. Не само това, но още ще остави неизгладимъ отпечатъкъ върху бжджщето поколение. Зародишитѣ на доброто или злото ще сж прѣнесжтъ отъ единъ родъ

въ другий, посредствомъ кръвта на живота. По такъв начинъ ще станѣтъ сѣмена на почвата за бѣдѣщата жетва. Кой отъ тѣзи сѣменни зародиши ще успѣятъ да развиѣтъ своитѣ качества, ще зависи твърдѣ много отъ външнитѣ и вътрѣшнитѣ условия на социалниятъ строй, и до голѣма степенъ, отъ волята на чловѣка, да въсприеме, кой и да е отъ тѣхъ въ организма на душата си, и да имъ даде мѣсто да вирѣятъ и растѣтъ свободно. Въсприети и загнѣздени веднѣжъ по този начинъ, тѣ очакватъ вече благоприятнитѣ моменти да проевѣятъ вътрѣшната си природна дѣятелность. Въ това естествено прѣдрасположение на волята да храни лошитѣ зародиши и желанія въ душата си, лѣжи една отъ най-голѣмитѣ опасности за просвѣщението.

Влечени постоянно отъ вътрѣшни пориви на грубата си природа, ний често пѣти избираме онѣзи начала за нашъ идеалъ, и онѣзи прѣдмети за наша цѣль, които по естество влекѣтъ слѣдъ себе си най лошитѣ и гибелни резултати за духовното ни въздигане, т. е. въздигане, което заключава цѣлиятъ ни душевенъ животъ, а не частъ отъ него, както това най често се разбира отъ извѣстенъ классъ мислители. Тази истина се потвърждава отъ историята на чловѣческия напрѣдѣкъ. Въ всѣкой вѣкъ, духътъ на просвѣщението е ималъ да се расправя и бори съ заблуждението, лѣжата, изматата, неправдата, порокътъ и безаконието.

Види-се чловѣческото сърдце по природа по-вече е расположено къмъ тия нѣща, отъ колкото къмъ нѣщата на истината, добродѣтелята, правдата, чловѣколюбието и благочестието. Това се доказва отъ факта, че по причина на изопаченитѣ си понятия за живота, ний постоянно се отвращаваме отъ истината и отъ нейнитѣ изисквания. Постоянно отхвърляме нейнитѣ условия и слѣдователно постоянно страдаме за своето упорство. Какви ли не злини и нещастия не сѣ ни постигали за този ни единственъ грѣхъ. Всичко сме готови да жертвуваме въ този свѣтъ, само да не приемемъ истината. Странно явление! цѣльта на живота ни е тъмно опрѣдѣлена. Скитаемъ се още изъ мрака на свѣтовниятъ вихъръ,

Господствующитѣ мотиви и днесъ още сж: Илюзитѣ на славата, сластолюбието, егоизмътъ и жаждата за златото. Мотиви много добри за пълзящитѣ, но не и за чловѣка, сжществото на разума. Лудостта да се покланяме на златни телета както старитѣ езически народи, не ни е оставило още. То се разбира, че свѣтътъ мѣни постоянно свойтъ образъ. Идолослужението е взело другъ видъ и форма, но се таки въ тѣхъ нѣма животъ.

Разумътъ се е далъ на чловѣка не за друго, освѣнъ да го научи да дири истинскитѣ си нужди и интереси за своята душа, която се нуждае отъ здравословна храна, храна, която може да се придобие съ трудъ и постоянство въ доброто.

Лъжливата философия, която ни е ржководила и мамила съ своитѣ гладки учения, че не вреди какви срѣдства употребяваме за постиганията на своитѣ желанія. Цѣлта, която гонимъ ги оправдава. Езуйтско учение. Този пжтъ нѣма да изведе никого на добро бжджще. Вѣрно е, че ний оправдаваме постжпкитѣ си отъ цѣлта. Но такова едно поведение, на кой и да е чловѣкъ, не може да се оправдае отъ мѣрилото на висшето добро. За благородни цѣли се изискватъ и благородни срѣдства. Този е общиятъ законъ, неизменяемия пжтъ на истината. Така работи и дѣйствува духътъ, когато произвежда и ражда нѣщо добро. „Спорѣдъ съмето и плодътъ“ казва поговорката. Не знаеме ли, че всичкитѣ благодѣтели и добродѣтели въ чловѣчеството сж се родили и произлезли отъ добри и благородни майки? за тѣхъ сж се дали най святитѣ жертви. Имали нѣкой да успорва това? Нека ни докаже противното. —

„Майки, Майки иска Франция,“ казва Наполеонъ великий. Но тѣзи майки, не сж създавани безъ добродѣтель.

За да се постигне великата цѣль на живота ни, необходимо е да живѣемъ, като чловѣци, като братя и сестри произлезли отъ единъ и сжщъ баща, свързани съ тѣсната свръска на любовта.

Сега ако всѣкой единъ изиоmeđu ни, така се ржководи и се вджхнувява отъ това начало, и така изпълня изискванията на този великъ законъ, той непременно ще произведе сжщитѣ резултати и ще принесе сжщитѣ

благн плодове: на миръ, благоденствие, успѣхъ и духовно просвѣщение и въздиганне.

Подъ такава условия, животътъ ни ще развие онѣзи благородни чувства и качества, въ които добродѣтелята и истината, ще се отражаватъ като въ огледало.

Духътъ ни, тогава ще има такава свършенна среда, като свѣтлообразниятъ етеръ, която ще ни открива посредствомъ своитѣ вълнения, хубостта и величieto на една жива вселенна, която се простира прѣдъ ума ни.

Единъ мировъ свѣтъ, който е пѣленъ съ биението пулса на вѣчния животъ, въ когото се въздигаме, и постоянно оживотворяваме.

Отъ фактитѣ на ржка, длъжни сме да приемемъ по начало истината, че науката и възпитанието сж два отъ необходимитѣ елементи за сближаванieto и развиванieto на народитѣ и обществата. Посредствомъ тѣхъ трѣбва да очакваме своето освобождение; отъ мрака на невѣжеството и отъ робството на природниятъ грѣхъ, вроденото себелюбие, което е всяло всичкитѣ злини и нещастия въ този земенъ животъ.

Този порокъ, спорѣдъ Дарвиновата теория. „Еволюция,“ е останалъ отъ грубото естество на чловѣка, когато той е минавалъ прѣзъ епохата на своето физиологическо и физическо развитие. Когато борбата за себесъхранение и борбата за животъ, сж били на върха на своята епогея, когато всичкитѣ други чловѣчески благородни качества и способности сж били дълбоко заровени и занемарени подъ игото на тая владѣйюща сила. Че въ това показание има истина, не иска и доказателство. Не трѣбва да ходимъ твърдѣ надалечъ за да се убѣдимъ въ истиността на тази мисль. Въ нашето естество още тлѣйжтъ: Хитростта на лисицата, лукавството на змията, ненаситността на акулата, свирѣлостта на тигъра и звѣрството на горилата. То е взело хиляди години на чловѣческиятъ духъ и умъ, само да се извлекжтъ отъ подъ това бремене. Колко хиляди и милиони невинни жертви сж се изисквали да се прѣнесжтъ, докато чловѣкъ се доведе до онова по пълно съзнание на своето битие, че той има по свята длъж-

ностъ да върши въ този свѣтъ, че не се е родилъ само за да яде, пие и умира като животно, но да се усъвършенствува и заякчава съ сила и мощъ, и посредствомъ силата на разума въ идеята на миро-създанието, а посредствомъ своя умъ сроденъ съ душата да се възвиси до понятието на нравствения свѣтъ. И да влезе въ духовното мирообразование, гдѣто истината и любовта вѣчно вълнуватъ и движатъ душата къмъ не излѣдимитѣ области на живота въ вселенната.

Но тукъ може да се подигне друго едно възражение, отъ нѣкой други мислители. — Възможно е казваме. Тѣ ще ни кажатъ слѣдующето: Добрѣ, като учите, че науката и възпитанието сж единственнитѣ срѣдства за въ бждѣще, отъ които чловѣчеството трѣбва да очаква своето спасение, тогава гдѣ оставяте вѣрата въ Бога и Религията, които прѣзъ толкова хиляди години сж водили чловѣческиятъ родъ, и постоянно сж го учили въ изпълнението своята длѣжностъ къмъ Бога и къмъ свойтъ ближенъ?

На това питаніе ще отговориме направо. Истината ще си е истина прѣзъ всичкитѣ вѣкове. Тя ще има сжщото влияние и сила въ душата ни, когато и да е, и кадѣто и да е, подъ какъвто видъ, форма и образъ и да ни се прѣдстави. Стига само, видѣтъ, формата и образа, да сж дѣйствителни прѣдставители, и сжщински въплощения на висшето добро.

Религията ще си стои тамъ, гдѣто си е била. А за въ бждѣще, ако иска да има почитъ и влияние, тя е длѣжна да промѣни своето настоящо наклонение. Има нужда да се съобрази съ научнитѣ истини, и да напусне старитѣ си нрави и обичаи, които по неведение е допуснала за свой частенъ интересъ, а не божий. Необходимо е да почне да учи истината, безъ никоя прѣправка. Истината, която просвѣщава и е съгласна съ цѣлостта на живота и разума, Живата истина, която облагородява и възвишава чловѣческата душа въ добродѣтель.

Онази религия, която е образъ и прѣдставитель на живущия Богъ Еховъ, ще си държи сжщото мѣсто въ душата, което е имала отъ начало и до сега. Но при

всичко това, не трѣбва да хранимъ лъжливата мисль, както Израилскитѣ Фарисеи и Садудеи, които казвахъ: „Отца имаме Авраама.“ „И рече имъ“ Иоанъ: „Сторѣте прочее плодове достойни.“ „И не мислѣте да се оправдавате.“ „И тъй казвамъ ви, всѣко дърво, което неправи добъръ плодъ отсича се и въ огънь се хвърля.“

Този законъ е истинско мѣрило. Всѣко учение, всѣка система, всѣко устройство и постановление, които нѣматъ за върховна цѣль подобриеніето на духовния ни животъ, ще изчезнатъ прѣдъ сѣда на разума, както слама въ огъня.

Важно е да правимъ разлика помежду понятията за вѣра и религия.

Вѣрата е духовна способностъ, една отъ силитѣ на ума, която играе важна роль въ цѣлия животъ на човѣка, когато напротивъ, религията е душевно произведение, произтекающе отъ извѣстно настроеніе на душата, къмъ извѣстенъ прѣдметъ, отъ когото се прѣдлага да зависи нейния вжтрѣшенъ миръ. Това религиозно произведение може да се мѣни, въ видъ, образъ и степенъ, спорѣдъ вжтрѣшното ни умствено и духовно развитие и образование.

Отъ тази естествена причина произлиза разницата, че това което е религиозно за одного, е съвсѣмъ ирелигиозно за другиго. Единъ примѣръ. — Непогрѣшимостъта на папата, което е религиозно за католика, е до висша степенъ ирелигиозно за православния и протестанина. Навѣрно, това се потвърждава и отъ постояннитѣ стѣлкновения на самитѣ религиозни системи една съ друга. Разбира се, че всичко това проистича отъ разликата на убежденията у различнитѣ умове, които различно сж настроени и расположени. Това обстоятелство ни наводжа къмъ дѣйствителната истина, да заключиме, че единъ и сжщъ прѣдметъ може да се разглежда отъ различни точки и положения, които по естеството сж свързани съ интереси, които нѣматъ нищо общо съ самата сжщностъ или субетанция на прѣдмета. Обаче тии частни интереси упражняватъ голѣмо влияние върху душевното ни настроеніе, и много пжти ни заблуждаватъ и отклоняватъ отъ пжтя на духовното ни просвѣ-

щение. Тогава става необходима нужда отъ наша страна, да испитваме всѣко религиозно произведение, дали има солта на истината, или не. И щомъ, като намѣриме, че му липсува тази соль, то е наша свята длъжностъ да го туримъ на страна, като човѣческо заблуждение. истинската религия, трѣбва да очисти себе си отъ всичкитѣ си дрипели и парцали, които врѣмето въ миналото и ги е окачило по частни човѣчески съображения. Въ свѣта нѣма вѣчни форми. Всичко се мѣни, съблича и прѣблича спорѣдъ вжтрѣшнитѣ си естествени нужди. Всичко расте и се развива съобразно съ онзи вѣченъ законъ на живота, който мѣни и прѣобразява всички нѣща въ природата, съгласно съ общата дѣятелностъ.

Нашия духовенъ характеръ се създава отъ истината и добродѣтелята, а не отъ лъжата и самооболщение-то. Не е какво мисли човѣкъ за себе си, но какъвъ е на дѣло. Като общо правило човѣцитѣ иматъ високи понятия за своето „его,“ но врѣмето ще прѣсѣй всички единъ по единъ, и ще произнесе своята прѣсѣда за, или противъ. Ний сме създадени да мислиме и да правиме изборъ помежду нѣщата и да слѣдваме пѣтя на здравето учение, а не да приемаме всичко за непогрѣшима истина, като да е излѣзла направо отъ Божи-итѣ уста. Безъ всѣко сжмнение, Богъ говори истината, ала човѣкъ по причина на своето паднало естество иде му отъ рѣки да говори и двѣтѣ. Тукъ именно лѣжи една отъ опасноститѣ за успѣха на истинската религия.

Обаче това не е така съ вѣрата. Тази сила да душата посрѣдствомъ, която човѣкътъ отъ самото начало на своето възраждане, е почналь да пита е любовъ къмъ онова невидимо сжщество, създателя и подкрепителя на всичкий мировий свѣтъ; тази вѣра е вършела велики дѣла и добродѣтели. Тя е въодушевлявала негвата душа; съ мисли свѣти, съ мисли велики, съ идеи възвишени, за доброто, за хубавото, за истинското. Тази вѣра и днесъ е, самиятъ мощенъ двигателъ, и въ науката и възпитанието. Тя е силата на любовта къмъ знанието на истината, която ни принуждава да се стремиме да дириме и испитваме всичко. Каква самоотверженостъ е почнала да се развива днесъ въ душата на

человѣчеството. Какви жертви се правѣтъ отъ всички благородни хора, само да ни се даде случай да видимъ лицето на онази дѣятелность, която лѣжи скрита въ дълбочинитѣ на природата, и каква радостъ ще изпълни душата и ума ни, когато само сполучимъ да надникнемъ въ домътъ ѝ! Да, велика и блага истина, свѣтлина на живота ни, която побужда и въодушевява ума ни и душата ни къмъ велики подвизи и стрѣмления.

Ний сме говорили вече доволно върху общия характеръ на прѣдмета. Обаче да бждемъ по ясни и вразумителни, въ по нататъшното третиране и разглеждане на тази тема, нека подигнемъ единъ важенъ въпросъ: **Що е наука? и що е възпитание?**

Този въпросъ е жизненъ; трѣбва да му се даде, какво годѣ мѣсто. Въ сжщность, въпросътъ прѣдставлява два процесса на двояка дѣятелность; вътрѣ въ умственното и душевно мирообразование на чловѣка. Тѣ изиявяватъ характера на неговото сложно естество, което е заставено отъ върховнитѣ природни закони да дѣйствува и работи за подържане устройството и порядъка на вътрѣшния си свѣтъ. Мислитѣ и желанията по сжщитѣ начала, както и въ физическия свѣтъ, се стрѣмѣтъ къмъ центъра на теготението т. е. къмъ началото на нѣщата. Това стрѣмление на мислитѣ и желанията, по сжщия законъ, както и въ веществения свѣтъ, произвежда дѣятелность, която се отбѣлѣзва съ постоянни акции и реакции отъ едно състояние въ друго, които сж причината за постояннитѣ промѣнения на умствената и душевна дѣятелность. Достойнството и качеството на тия вътрѣшни влияния, създаватъ почвата за нашето здравословно развитие. Ако нашитѣ мисли и желания се побуждатъ отъ истински начала и се привличатъ отъ висши цѣли, то и слѣдствията отъ тази дѣятелность ще бжде благотворителна за ума и душата. Ако не това, то противното ще послѣдва.

Вжтрѣшната сила въ живота има за цѣль: урежданieto на мислитѣ и желанията въ естеството на душата, и нейното правилно и истинско запознавание, съ нѣщата, прѣдметитѣ и силитѣ въ природата. Отъ това правилно разбиране зависи истинското ни просвѣщение.

Науката въ този случай е резултатъ отъ мислението и наблюдението на ума върху явлението на природата; а възпитанието е резултатъ отъ знанието и прилаганието на духовнитѣ естествени закони въ душевниятъ ни животъ. Възпитанието е необходимо, за истинското знание и истинскиятъ успѣхъ. То е тъй нужно, както — здравето тѣло за здравия умъ.

Образованието въ най широката си смисълъ, не е нищо друго, освѣнъ, процесъ на въплотяване, благородни мисли и добри желанія въ живота на челоуѣка. Отъ това можемъ да сѣдимъ, че колкото повече такива елементи притѣжава единъ народъ, толкова той е по-образованъ и развитъ духовно; и колкото по малко има, толкова по долу стои въ лествицата на своето духовно възраждане.

Прѣдметътъ — по естество има двоякъ характеръ: външенъ и вътрѣшенъ. Външниятъ характеръ съставлява физико-физиологическата страна, на умствения животъ; а вътрѣшния характеръ съставлява Биолого-Психическата страна на умствено-душевия животъ.

За сега нека разгледаме само външния характеръ на прѣдмета: що е наука? гдѣ е полето и областта на нейната дѣятелность? каква е задачата ѝ за живота?

Нека хвърлимъ тогава единъ кратъкъ погледъ върху този въпросъ, съ важнитѣ му пунктове и точки.

Тогава, що е наука? — Подъ думата наука се разбира, обикновенно знание, знание на принципи или начала и причини; потвърдителни истини и фактове. „Наука,“ казва Съръ У. Хамилтонъ (Sir W. Hamilton) „Похвала же на познания, имейки въ видъ на образъ, характера на логическа съвършенность, и въ видъ на прѣдметъ характера на сѣщинска истина.“ Въобще думата наука се употрѣбжава да означа познания, които сѣ били придобити отъ дълго наблюдение и систематически наредени въ съгласие съ общитѣ закони на естеството, и направени достъпни за всѣкого; а особено такива познания, които се отнасятъ до физическия свѣтъ; неговитѣ феномени, природа, съставъ и силитѣ на веществото му, и качества и функциитѣ на живущитѣ клетъчни тѣжюси или тъкани. Думата наука се употрѣбжава и въ по тѣсна

смисълъ да означава, кой и да е клонъ отъ науката, като отдѣлно поле за изслѣдване, или прѣдметъ за изучаване, като напр: Науката на Астрономията, Химията, Геологията, Медицината и пр. Старитѣ гърци сж считали седемъ науки: Граматиката, Риториката, Музиката, Логиката, Аритметиката, Геометрията и Астрономията.

На тѣхъ не сж биле познати още отрасътитѣ на модернитѣ естествени науки. Обаче, отъ тѣхно врѣме до сега, голѣми промѣнения и прѣобразования сж станали въ умствения и духовенъ животъ на челоуѣка.

Науката съ почванието на новата християнска епоха, е направила гигански крачки както въ полето на Физиката, Химията, Геологията, Астрономията; тѣй сжщо и въ областта на Физиологията, Биологията, Анатомията, Психологията и Френологията.

Тя ни е открила неисчерпаемитѣ богатства на природата, отъ които вече се ползуваме. Знанието е дало ключа на ума, съ който да отваря различнитѣ стаи на това природно съкровище, въ което сж помѣстени всичкитѣ провизии, приготвени за всевъзможнитѣ нужди на челоуѣческия животъ.

Науката е станала днесъ мощенъ двигателъ и спомагателна жизненна сила за напредъка и просвѣщението. Тя е станала вече преимущество и привелегия на всички, които ък любятъ.

Този потикъ на челоуѣческия духъ е спомогналъ на образованието да стане общо, а съ това наедно да тури край на грубото невѣжество. Ний сме почнали да гледаме умствено на свѣта съ друго око. — Езика на природата ни е станалъ по-общо понятенъ.

Науката вече стѣ всѣкадѣ ни е озарила съ своята небесна свѣтлина. Физиката ни е запознала, съ законитѣ и силитѣ на физическия свѣтъ, Химията, съ съставътъ и елементитѣ на веществото, Геологията, съ миналото на земята, Астрономията, съ небеснитѣ тѣла и устройство на вселенната. Когато на другата страна, Физиологията ни е запознала, съ органитѣ и функциитѣ на челоуѣческото тѣло, Биологията съ началото на органическиятъ му животъ, Анатомия съ устройството на тѣлото, Пси-

хологията съ относителното естество на душата, Френологията, съ способността на ума и характера на чловѣка.

Человѣческиятъ мозъкъ не се вече смята, като едно просто оръдие, което умътъ употрѣблява за каквото му скимне, но, че е сѣдалище на всичкитѣ душевни дарби и способности. Той е столицата, въ която засѣдаватъ всичкитѣ прѣдставители на душата, подѣ прѣдсѣдателството на ума, който е главниятъ водителъ на общитѣ дѣла. Душата по всѣка вѣроятностъ, трѣбва да е облообразно кълбо отъ психическо жизненна сила, която приема своитѣ впечатления отъ всѣка частъ на своята безкрайно чувствителна повърхностъ, отъ която зависѣтъ мислитѣ до голѣма степенъ. Когато ума се прѣдставя да завзема мѣстото на една жизнено магнитна иглена трѣбица, на която върхътъ се движи и привлича съ неопикуема бързина, къмъ всѣка точка на тази душевна вжтрѣшностъ, къмъ която различнитѣ впечатления и двигателни мисли се докосватъ. По този начинъ вжтрѣшнитѣ и външни дѣйствия ту се приематъ, ту се прѣдаватъ отъ единъ центъръ въ другъ. Отъ една областъ на мировий свѣтъ къмъ друга.

Има нѣщо чудно дѣйствително въ природата. Този свѣтъ, когото гледаме и осѣщаме; науката ни казва, че е направенъ отъ малки кирпичи наречени — атоми. Тѣ сж толкова малки, щото едвамъ ли можемъ да си съставимъ какво годѣ понятие за тѣхното сжществуване. Казвани се, че въ главата на една металическа игла, която има два милиметра въ диаметра си, съдържж толкова много отъ тия малки частици, наречени — атоми, щото ако се заловѣхме да ги прѣброимъ, и ако отдѣляхме, всѣка секунда по хиляда милиона, то щѣше да ни вземе не по малко отъ двѣстѣ и петдесетъ хиляди години до като ги изброимъ.

Прѣдставѣте си сега, каква трѣбва да е онази велика сила, която е произвела, събрала и свързала всички тия дребни частици въ едно, и е образувала съ тѣхъ хиляди и милиони свѣтове, които е пуснала изъ пространството да се движѣтъ съ неопикуема бързина около опрѣдѣлени центрове на тѣжестъта, не само това, а и да почне още да ги населява съ живущи и разумни

твари, които да се интересуватъ въ нейнитѣ работи, а при това и да се стараѣтъ по всѣкой начинъ да отгадаѣтъ нейната цѣль и намѣрение. Чудно е това дѣйстви-телно!

Закона, който е събудилъ и накаралъ чловѣка да се подвизава и стрѣми въ пѣтя на образованието е са-мата необходима нужда на неговъ духъ, която произ-лиза отъ дѣйствиата на върховнитѣ жизненни закони на природата.

Чловѣкъ е заставенъ да се стрѣми къмъ усъвър-шенствование, чрѣзъ постояненъ трудъ. Това може ли да бѣде другояче? Кой би работилъ тогава, и кой би се трудилъ, ако да не ни заставляваше гладътъ, тази вопиюща нужда на нашия органически животъ? Никой! И кой би си болилъ главата да мисли, и кой би се луталъ да вниква въ бѣдѣщето, ако да не ни застав-ляваѣ различни сили и всевъзможни явления и събития, които проистичатъ отъ единъ свѣтъ, който стои много по горѣ въ своитѣ дѣйствия отъ колкото природния? Никой! И кой би желалъ да се облече въ по-висшия ду-ховенъ животъ, ако да не съществуваѣ онѣзи дълбоки подбудителни желания въ душата да люби подобнитѣ си? Никой! То е великата нужда на умствения и ду-ховенъ животъ, които сѣ заставили чловѣческия духъ да излезе вѣнъ отъ ограничената си животинска чурупка и да се залови да мисли и разсѣждава за бѣдѣщето.

Негова троеличенъ животъ го е подбудилъ да се развива въ три противоположни направления. Той почва съ природний животъ, като основа, съгражда и развива умствения, като среда и пробужда духовния, като върхъ надъ всичко въ своята душа.

Отъ този първоначаленъ потикъ на съзерцанието, колкото и малко да е било отъ пързъмъ, и колкото малко да се е осѣщало отъ чловѣчеството; то е послужило да се положи основата за нашия разуменъ животъ. Отъ това първо начало на знанието вѣтрѣ въ духа на чловѣка, се е развила днешната културна, християнска цивилизация, която се е подигнала върху пепелта на много други, които сѣ погинали и раскопали прѣди нея. Тѣ сѣ погичали, понеже не сѣ съдържали

всичкитѣ нужни добродѣтели, които съставляватъ, главната необходима храна за подържанието на духовния животъ на чловѣка. Добрата храна е необходимия елементъ за подържанието на какъвто и да е жизненъ организмъ. Безъ това ѝ качество, тя произвежда въ физическия органически свѣтъ мършевость, въ умствения заблуждения и мракъ, въ духовния, — развратъ и нравственъ отпадъкъ на чловѣческитѣ общества. Не трѣбва да се мамимъ; общитѣ закони на природата сж еднакви на всѣждѣ и въ всѣка област на мировий свѣтъ.

Самата дума развитие и просвѣщение подразумѣва общо стрѣмление на цѣлиятъ духовенъ животъ къмъ съвършенството на доброто.

Себепожертвувающиятъ духъ на науката, отъ всѣкадѣ иде да поднесе своитѣ услуги на чловѣчеството, и да му помогне въ трудния подвигъ, който има още да извърши, прѣди идванието на „истинското царство на мира.“ Или: както Христосъ го нарича: „Царството Божие“ което е вътрѣ въ нази, и което ще дойде въ своята сила, само когато ний бждемъ добри приготвени да го приемемъ.

Това царство прѣдполага промитанието на всичко зло и въвежданието на единъ новъ порядъкъ, който ще бжде вѣченъ.

Но прѣди това врѣме, чловѣчеството трѣбва да въстържествува надъ природния свѣтъ, силата на духа трѣбва да го подигне и освободи отъ материалното и приврѣмненото, което така силно още го държи привързано до лицето на земята, като нѣкой пълзящъ червей, който едвамъ е излязалъ отъ дупката на подземieto си. Разбира се, че въ такова положение и състояние не може да сществува никакво щастие или блаженство.

Но да се повърнимъ на въпроса си. „Истината е кръгъ,“ казва проф. Бородинъ. „А знанието много-жгълникъ вписанъ въ този кръгъ. Всѣка година всѣкой день ний умножаваме странитѣ на този много-жгълникъ, и се приближава къмъ кръгътъ, ний можемъ да го достигнемъ, само когато допустнемъ условия сир. вѣчността. Значили тогава че не трѣбва да се интересуваме отъ

науката? Разбира се че не. Винджи е далечъ отъ истината, този който упорно се отвърщава отъ нея.“

Нѣма тогава защо да се боимъ, че ще дойде единъ день когато ще кажемъ нѣма вече що да учимъ. Въ вселенната сжществуватъ вѣчни условия за усъвършенствување умственитѣ и душевни сили. Каква ли не удивителна сцена не би се открила прѣдъ нашитѣ умове, само ако да можеше да се подигне завѣсата, която ни отдѣля отъ по напрѣдналитѣ сжщества въ мждрость, знание и добродѣтель въ този вѣченъ домъ?

„Ако си въобразимъ“, казва Съръ Хаммондъ, „че Божието зрение или наука, прѣди създанието да се е распростирало до всичкитѣ и всѣка часть на свѣта виждающецъ всѣкое нѣщо както си е, неговото съзерцание или знание отъ всичката вѣчностъ не полага никаква необходимостъ на кое да е нѣщо да се збждва.“

Ако и науката сама по себе си да не може да измѣни порядъка въ природата, което напълно признаваме; тя поне има сила и влияние да ни убѣди да живѣемъ съобразно съ този порядъкъ, тъй като нашия успѣхъ зависи отъ съобразяването съ законитѣ на висшата природа, които ни диктуватъ истинскитѣ условия за нашия животъ.

И това е именно едничкото нѣщо, къмъ което духътъ ни постоянно се стѣрми, да се научи какъ да живѣе, да живѣе въ пълната смисълъ на своето естество.

Науката обаче въ най дълбока смисълъ е характеръ отъ присжщественно качество на духа въ чловѣка, стрѣмяще се по вжтрѣшенъ законъ да усвои пжтекитѣ на истината и да схване законитѣ на природата, за да има сила да подвѣде енергията ѝ, да положи здрава основа за своето сжществувание, развитие усъвършенствување въ доброто и хубавото най възвишения идеалъ на разума.

Сега нека разгледаме и втората точка на кратко: Гдѣ е полето и областъта на науката?

Този е единъ споренъ въпросъ, помежду философитѣ има различни възгледи. Обаче въ интереса на истината, ний сме задължени да гледаме направо на прѣдмета бѣзъ всѣко пристрастие.

Настоящия порядъкъ въ вселенната се управлява отъ три главни и основни закони. Тѣ сж: *Законъ на Тѣлотѣнието, Мисълта, и Биосъ.*

Законъ на тѣготението подразумява Материята; Мисълта подразумява Ума, Биосъ подразумява Душата. Тия основни закони управляватъ разни области на великия Мировъ Свѣтъ, отличающи се по степенѣта и качеството на естеството си.

Законътъ на Мисълта владичествова въ умствения свѣтъ, сѣдалището на мислитѣ, дарбитѣ способноститѣ силитѣ на ума. Царството на този законъ е безпредѣлно, то се простира по всичкитѣ свѣтове и вселенни, гдѣто сжществуватъ различни сжщества. Този законъ е основата на всѣка разумна самостоятелностъ. Основнитѣ му начала сж еднакви на всѣкадѣ безъ разлика. По всѣка вѣроятностъ, тѣ се различаватъ по видъ и степенъ, но не и въ сжщностъ. Тѣй на пр. понятията: че цѣлото е равно на своитѣ части, че правата линия е най-късото расстояние помежду двѣ точки, че двѣ линии равни на една трета, сж равни и помежду си че вжтрѣшнитѣ ъгли на единъ триѣгълникъ сж равни на два прави; че точкитѣ които съставляватъ кръгъ сж равно отдалечени или отстоятъ на еднакво расстояние отъ центъра. Тѣзи математически аксиоми немогжтъ да се разбиратъ другояче, освѣнъ както си сж по естество внушавани въ нашитѣ умове.

Понятията за добро или зло не могжтъ да бжджтъ разбираани по другъ противоположенъ начинъ, освѣнъ както сж диктувани отъ върховния Законъ. Онзи, който убие брата си или ограби ближния си, не може да се гледа другояче освѣнъ като прѣстѣпникъ

Прѣмѣстени въ коя и да е часть на вселенната, нашия характеръ ще се мѣри и оцѣнява отъ всички разумни сжщества съ единъ и сжщъ критериумъ т. е съ мѣрилото на истината. Злото у кое и да е духовно сжщество не може да се сматре за добро, понеже всѣко едно отъ тѣхъ има свое естество придружени съ качество, които го характеризиратъ като такова.

Законътъ на Биосъ царува въ духовния свѣтъ, изворътъ на живота, жизненостъта, чувствителностъта, чувс-

твата усъщанията. желанията и вълненията на душата и силата на волята ѝ, да възприема и усвоява това, което е диктувано отъ вътрѣшнитѣ мотиви.

Отъ основитѣ на този законъ произлиза всичката органическа дѣятелностъ тъй сжщо и сжщинскитѣ понятия за идеята на доброто и злото. за правдата и неправдата, за любовта и ненавистта. Въ границитѣ му се почва нравственната свобода на избора. въ която се опитва всѣка духовна дѣятелностъ отъ какво естество е, и какви качества притѣжава. Тукъ всѣко разумно нравствено сжщество по своятъ изборъ рѣшава свободно да си посвѣти своя животъ въ слугуването на едни или други начала, въ които се възнаграждава или пъкъ се осжда. — Този духовенъ законъ е едничкиятъ, който населява всичкитѣ приготвени свѣтове и вселенни съ живи органически сжщества. Той е, който прѣобраща енергията въ вселенната да служи на душата за нейното въздигане. Той е който сици благословение въ всѣко направление, който пжлни сърдцата на всички живи съ вѣра и любовъ, съ миръ и радостъ. Бюсъ е вѣчната основа първия и послѣдния въ всичко.

Третия законъ на тѣготението господарува върху физическата вселенна, домътъ на всички живи органически сжщества. Границитѣ на този законъ сж самата безпрѣдѣлностъ на вѣчността.

Отъ гдѣ почва и кждѣ свършва ний не знаемъ. Но нека се потрудиме да си съставимъ едно какво годѣ повърхностно понятие за обширното му владение.

„Като приемеме казва Астронома Елардъ Горъ (Ellard Gore). „Че разстоянието на най отдалечената звѣзда видима съ нашитѣ най голѣми телескопи да е 2,300 пжти разстоянието на Алфа Сентори (a Centuri) (сѣотвѣтствующе на разстоянието на една звѣзда отъ около седемнадесетата величина).

Ний имаме тогава диаметъра на нашата звѣздна система — Видимата вселена 4,600 пжти разстояние на най ближната неподвижна звѣзда. Сега разстоянието на Алфа Сентори отъ слънцето е около 4,500 пжти диаметъра на Нептуновата орбита. Слѣдователно ако ний прѣдположимъ, че разстоянието на най ближната външна

вселенна носи сжщото отношение къмъ диаметъра на нашата звѣздна система, както разстоянието помежду Алфа Сентори и слънцето се отнася къмъ диаметъра на слънчевата система. Ний имаме тогава слѣдующата пропорция:

Диаметъра на Слънчевата Система:

Разстоянието помежду Слънчевитѣ Системи:

Диаметъра на звѣзнитѣ Вселенни:

Разстоянието помежду Величинитѣ, или:

$1 : 4,500 :: 4,600 \times 4,500$: Разстоянието на най близката външна вселенна е равно на 93,150,000,000 пжти диаметъра на слънчевата система, който умноженъ съ 5, 584 000,000 = 520,149,600,000,000,000,000 м. Едно число равно на: петстотинъ и дваисетъ трилиона и сто и четиредесѣтъ и деветъ хиляди и шестотинъ билиона мили. „Едно разстояние, което свѣтлината съ своята удивителна скоростъ отъ 186,300 мили въ секунда ще ѝ вземе близо 90,000,000 милиона години да го прѣпжтува.“

Нашата видима вселенна се състои повече, отъ сто милиона слънца, които иматъ единъ общъ центъръ на тѣжестъта. Притѣгателната сила на това средоточие се прѣдполага да е повече отъ 78,000,000 милиона пжти по голѣма отъ тази на нашето слънце, което както всички други, се покорява на силата на този монархъ, и да направи едно обращение около този центъръ ще му вземе не помалко отъ 20 милиона години. Това средоточие на тѣжестъта споредъ Астронома Максвелъ Холъ е близо до орбитата на двойната звѣзда отъ шестата величина, 65 Piscium. Тази хипотеза отрича Мядлеровата теория, която поставя центъра на тѣжестъта въ. Плиядитѣ и Персижсъ.

„На такова голѣмо разстояние“ казва сжщия списателъ, „Една външна вселенна, ако и да е съ сжщия диаметъръ, както нашата, щѣше почти да се изгуби и да ни сж прѣдстави, само като една малка межделива небула.

Тѣ всички образуватъ часть и връзка на една обширна звѣздначепка — нашата видима Вселенна, която е отдѣлена отъ всички външни галички (млѣчни пжтища) чрѣзъ една обширна безъ звѣздна пустота, по сжщия

начинъ, както слънчевата система е отдѣлена съ праздно пространство отъ забиколяющитѣ го звѣздни сфери.

Причината за невидимостъта на външната Вселенна може ва се изясни на едно отъ тритѣ прѣдположения.

1. Растоянието даже на най близка външна Вселена е толкова огромно, щото нейната свѣтлина не е още пристигнала. Въ съображение обаче съ голѣмата епоха на врѣмето, показана отъ Геологическата история, това прѣдположение е нѣкакъ си съмнително.

2. Отвждъ границитѣ на нашата видима вселенна едно „Истѣняване“ на свѣтлообразния етиръ може да се приключава, като да свършва въ една абсолютна празнина, която разбира се ще арестува прѣминаването на всичката свѣтлина отъ външното пространство.

3. Въ обширното пространство, което раздѣля нашата звѣздна система отъ нейния най-ближенъ съсѣдъ, едно погасяване на свѣтлината е възможно да взема мѣсто въ етира, който по този начинъ ще дѣйствува, като едно космическо було; и да крий за всѣкога отъ нашия погледъ всичкитѣ външни галикси. Струве е доказвалъ, че такова едно изгасяване на свѣтлината дѣйствително взема мѣсто даже вжтрѣ въ границитѣ на нашата звѣздна система. Но всичкитѣ достѣпни свѣдения, клонѣтъ да покажѣтъ, че нѣма ни най-малкия намекъ за подобно нѣщо да се случавя, до тамъ до дѣто нашитѣ най-голѣми телескопи могѣтъ да проникнѣтъ въ пространството.

Обаче случая може да е съвсѣмъ другояче, когато се касае до външнитѣ системи. Свѣтлината, даже, на най близката отъ тѣхъ умаломощена чрѣзъ едно расстояние отъ 20 милиона пѣти на Алфа Сентори, може съвършено да изгасне чрѣзъ поглѣщанието ѝ въ такава огромна дебелина отъ житкостъ, медиумъ (среда) може би не абсолютно съвършенна. „Азъ намирамъ“ казва Елардъ Горъ „че Алфа Сентори поставенъ на такова едно расстояние, даже ако нѣмаше поглѣщанье, би се прѣвобърналъ на една звѣзда отъ около тридѣсетъ и шестата величина, която спорѣдъ формулата на Погона ще изисква теоретически единъ телескопъ повече отъ 24,000 крака въ диаметръ, само да зърнѣме тази звѣзда.“

Тази хипотеза обаче не ни възбранява да допуснем, че безбройни подобни системи съществуват въ вънкашното пространство, ако и да сме ний принудени да считаме числото на видимитѣ звѣзди точно определено, обаче числото на звѣзди и системи дѣйствително съществуващи, но невидими на насъ, на дѣло сж не изчислими и безбройни. Бихме ли могли ний да вземаме крилата на единъ ангелъ и да излѣземъ вънъ отъ границитѣ на нашата ограничена вселенна, до едно расстояние толкова голѣмо, щото интервала който ни отдѣля отъ най-отдалечената неподвижна звѣзда видима въ нашия най голѣмъ телескопъ, да можеше да се счита просто като една стѣпка на нашето небесно пѣтешествие? Какви ли не по нататашни създания не бихж се открили прѣдъ нашето удивляюще се видение.

Системи отъ по високъ порядъкъ можехж да се издигнатъ и открижтъ прѣдъ нашия погледъ. Прѣдъ тѣхъ нашитѣ видими небеса, сравнени, щѣхж да се покажжтъ просто като едно зрѣнце пясъкъ при брѣга на океана. Ний можехме да пѣтуваме, милиони и милиони години, въ което и да е направление, и не бихме срѣщнали нищо друго, освѣнъ нови свѣтове, нови слънца, нови вселенни, които постепенно се издигатъ отъ вѣчността и се приближаватъ къмъ насъ, като че ли сж идвали нарочно да ни посрѣщнатъ. Какъ питаме се ний, нѣмали край, нѣмали сводъ, нѣмали небе което да ни спрѣ! за всѣкога ли ще е пространство! за всѣкога ли ще бжде пустота! Гдѣ сме тогава ний? Какъвъ пѣтъ сме прѣпѣтували? Да, ний сме още въ прѣдвѣрието на вѣчността, на която центърътъ е на всѣкъдѣ, а окръжността никждѣ.

Да, велики мисли прѣдставлява вселенната за нашето размишление. Мисли, които сж пълни съ значение за всѣкой умъ и духъ, които разбира. Но да се повърнемъ на прѣдмета си изново. Тия три свѣта, съ своитѣ закони, сили и субстанции съставляватъ полето и областта на истинската наука.

Отъ този троенъ съставъ на цѣлия мировъ свѣтъ, тѣй тѣсно свързанъ и въплотенъ въ естеството на че-

ловѣка е послужилъ да развие понятията въ самосъзнанието за материята, умъ и душата.

Въ този случай веществото прѣдставлява формата, ума, силата, душата, живота. Тѣзи понятия сж станали прѣдметъ на три главни школи или философски системи тѣй наречени: Материалистическа, която приела материята само за сжщественна. Идеалистическа, която приема ума само, за дѣйствителенъ. Спиритуалистическа, която приема духътъ и душата за реални.

Всѣка една отъ тѣзи школи по своя начинъ тълкува и изяснява явленията въ природата.

Науката не е отговорна за изопаченитѣ и криви тълкувания на тия философски школи. Тия три течения въ умствениятъ свѣтъ упражняватъ голѣмо влияние върху обществения животъ, Спорѣдъ прѣодоляването на кое и да е отъ тѣзи учения, такова настроение взематъ и хората въобще.

Тѣзи влияния сж спорадически, проевляющи се въ извѣстни периоди на чловѣческото развитие като мѣняватъ своя образъ и степенъ на умствена дѣятелность отъ едно състояние въ друго. Възможно е за единъ умъ да мине прѣзъ всичкитѣ.

Наклоността ни къмъ едно отъ тия влияния, ще зависи до голѣма степенъ отъ естеството, начина и устройството на нашето мислене.

По опредѣлени физиологически и френологически закони. Ако въ устройството на умственната организация прѣодолява отражателната идеална мисляща способность, то умътъ ще приеме идиализмътъ за начало. Ако пакъ въ устройството на умствената организация прѣодолява елемента на чувствующата усезающа мисляща способность, умътъ ще приеме материализма за начало.

Ако пакъ въ устройството на умственната организация, прѣодолява вѣрующата, духовито мисляща способность, то умътъ ще приеме спиритуализма за начало.

По ясно въ наученъ езикъ. Ако прѣднитѣ центрове въ мозъка сж повече развити отъ долнитѣ и горни, то умътъ ще клони къмъ идеализма. Ако пакъ долнитѣ очни сж повече развити отъ горнитѣ и прѣднитѣ, то

умътъ ще клони къмъ материализма. Ако пъкъ горнитѣ корони сж повече развити отъ долнитѣ очни и прѣднитѣ челни, то умътъ ще клони къмъ спиритуализма (духовния свѣтъ).

Науката ни е указала вече, че каквото и направление е да вземаме, животътъ ни ще се опрѣдѣли отъ общи и неизмѣняеми закони. Противъ остена на сждбата никой неможе да рита, който иска да избѣгне нещастията въ свѣта, трѣбва да се съобразява съ законитѣ на духовния си животъ, който лѣжи по дълбоко отъ коя и да е друга дѣятелностъ. И единственното спасение за кого и да е отъ беззаконието на този свѣтъ е вжтрѣ въ дома на този животъ, който дава свобода и самостоятелностъ въ достойнството на характера. Но за да се избавимъ отъ недоразуменията и съмненията, които се подигатъ почти на всѣка стѣпка въ полето на образуванието; и за да можемъ да распознаваме кои нѣща съдържатъ научни истини и кои не: Ний трѣбва да се ржководимъ отъ слѣдующето правило, което науката е положила за основа. Нека приведемъ думитѣ на Английскій ученъ мжжъ покойния професоръ Хжкслей (Huxley) „Има една пжтека, която води до истината тѣй увѣрено, щото кой и да е, който ъж слѣдва трѣбва непременно да пристигне предѣлтъ, или точката на цѣлѣта безъ разлика, да ли неговитѣ способности сж голѣми или малки, а затова има едно общо водяще правило, чрѣзъ което единъ чловѣкъ може всѣкога да намѣри тази пжтека да се пази отъ заблуждения и да се отстранява отъ тѣхъ.“

Това златно правило гласи така.

„Не давай неограничено съгласие на никакви предложения освѣнъ за тѣзи, на които истината е тѣй явна и ясна щото само тѣ сж вѣнъ отъ всѣкое съмнение и подозрение.“

Чрѣзъ произнасянието на тази първа заповѣдь на науката, съмнението се е напълно посвѣтило ней. Тя го е прѣнесла отъ сѣдалището на покаянието, гдѣто е било за дълго врѣме осждено и турено помежду ужаснитѣ грѣхове. Сега тя го е поставила на първо мѣсто помежду първоначалнитѣ задължения, които му сж прѣписани и назначени отъ научната съвѣсть: Прочее ний

търбва да помнимъ, че това съмнение, което науката е така подчинила и употребила ней, е, това съмнение, което Гете нарича наученъ скептисизмъ, на когото цѣлото старание е да побѣди себе си. А не, онзи родъ невѣрие, което е родено отъ тѣпо-умие и невѣжество, на което стрѣмленieto е само да съществува и да извинява себе си за своята лѣнностъ и равнодушие.

Задачата на науката, както сме загатнали това и по-прѣди, е, да достави прави сжждения и истински мировъзрения за всецѣлийтъ животъ, който е въплотенъ въ цѣлото миросъздание. Нашия умъ се нуждае отъ подобни идеали, които да му даджтъ нова сила да ръководи живота ни въ пѣтя на просвѣщението.

ДВАТА ВЕЛИКИ ЗАКОНА НА РАЗВИТИЕТО.

Въ природата има едно общо стрѣмление, единъ общъ планъ и една обща цѣль. По тия три характера природата се проявява, като единство на едно цѣло — Едно цѣло, на което всичкитѣ части се намиратъ въ взаимни отношения свързани и съединени по единъ най-близко сродственъ начинъ.

За нашето наблюдение, остава най-висшата работа да прослѣди тази интимна связь, това тѣсно сродство, тъй дълбоко и широко прѣобладающе помежду всичкитѣ части на природата. А за разума ни прѣдлѣжи великата задача, въ която да разбере, да проумѣе и схване значението на законитѣ и силитѣ образующи тази пълна хармония на единство въ системата ѝ. Освѣтъ това да ни запознае, научи и освѣтли съ положителни фактове за абсолютното имъ отношение спрѣмо насъ разумнитѣ същества, а при това и нашата длъжностъ и абсолютно задължение наложено намъ и на всички други твари отъ самата необходимостъ на естеството на тия закони на върховната природа, която е неизмѣняема въ същността на своитѣ дѣйствия.

Тия закони и сили, съ условията които съдържатъ

у своето естество, сж тъй да се каже: „краежгълниятъ и основенъ кмакъ, „върху който е положенъ животътъ.“ Тукъ въ недрата на тия условия, душата придобива онази тайнствена способностъ, съ помоща на която почва да съзижда своето жилище, „организма,“ посрѣдствомъ който почва да проявява своитѣ скрити сили и способности въ развивание и усъвършенствуване на естеството си, което има необходима нужда да се подготвя за по-висока дѣятелностъ, за по-свѣта длъжностъ на своето бждѣще призвание.

Тукъ върху тази здрава основа ума безопасно може да полага своето положително знание за истината, която е единственната сжщественна храна за подържанieto на неговото сжществуване.

Върху тази сжща основа, разума придобива силата да подига стенитъ на великийтъ „храмъ на възпитанието.“ Този възпитателенъ „домъ“ сж съзижда отъ духа на истината, който вече дѣйствува въ душата на чело-вѣчеството за благо то на чадата му.

Подъ неговътъ покривъ, ний трѣбва всички да се възпитаеме, въ три главни и основни начала: Въ пжтя на самата дѣйствителна истина, въ пжтя на самата дѣйствителна добродѣтель и въ пжтя на самата дѣйствителна любовъ. Отъ подъ неговътъ покривъ, ний всички трѣбва да излеземъ благородни съграждане на бждѣщето царство.

Това царство не е далечъ, но е близо; то е вече въ свѣта, работи силно, пжтьтъ му се гради, и рано или късно то ще бжде помежду насъ. Славата на всички други царства ще падне прѣдъ неговътъ кракъ.

Това царство е: царство на истинския духъ, — царството на правдата. Въ това царство чело-вѣкъ ще се подигне по горѣ отъ грубия духъ на природниятъ свѣтъ; и ще съзнае, че той не е роденъ да бжде робъ, но свободенъ; не да вѣрва слѣпо, но разумно; не да се управлява отъ невѣжеството на страститѣ, но отъ духътъ на знанието, който ще му донесе мирътъ и благоденствието.

Тази велика мисль, е вече дълбоко проникнала чело-вѣчестката душа. И ний съ бържи крачки се дви-

жимъ, съ неоторима сила, да влезнемъ въ този „новъ животъ“, въ тази пълна свобода: гдѣто любовта ще ни бжде общъ законъ.

Но нека да не даваме поводъ да се мисли, че само мечтитѣ сж достатѣчни. Не! При това, трѣбва да сме и дѣйци. Да дѣйци! Това е необходимо условие за всѣкиго. Понеже, да се постигне, какво годѣ промѣнение и прѣобразование у нашиятъ собственъ животъ, като чловѣци: Изискватъ се условия, изискватъ се старания, изискватъ се стрѣмления. Стрѣмления съ опрѣдѣлено направление основани на истински научни начала.

Обаче да се създадѣтъ условията, да се прѣдизвикватъ старанията и да се побудѣтъ стрѣмленията: необходима е сила и енергия, която да е проникната и въо-душевена съ самата велика цѣль на живота. А тази благородна цѣль включава по естество: духовното просвѣщение и подобрене на членовѣтъ въ обществото.

Сега за постиганиято на това подобрене и просвѣщение, необходима е: първомъ *добра почва, благородни сръдства и разумни начала*. Подъ тия условия, ще бждемъ въ състояние да положимъ истинска основа на възпитанието, а слѣдователно и бжджщето си въздиганне, като народъ и общество отъ общата челядъ на чловѣчеството.

Нека се не мамимъ да мислимъ и си въображаваме, че има другъ изходенъ пѣтъ отъ дилемата на настоящийтъ си животъ, отъ настоящето си положение. Не! Деньтъ се познава отъ утринѣта, казва народната поговорка. Колко сж истини тия думи! Щомъ знаемъ законитѣ, които управляватъ извѣстни събития, ний можемъ съ математическа точностъ да прѣдскажемъ послѣдствията на резултата. Благодарение, науката чрѣзъ своя постояненъ трудъ, е хвърлила свѣтлина върху този прѣдметъ, като ни е избавила отъ невѣрието и колебанието на ума ни, да мислимъ, че явленията и събитията въ природата могатъ да зематъ, каквото и да е направление, какъвто и да е пѣтъ. Обаче то е знайно, че тѣ сж управляватъ отъ опрѣдѣлени и постоянни закони. А тия нравствени закони произвождатъ онова въ общественния животъ, което ний сѣдемъ; ако добро сѣме, добъръ плодъ; ако зло сѣме

зълъ плодъ. Земята, която ражда житото, ражда тѣй сжщо и бодилитѣ и репейтѣ. Слънцето, топлината и влагата, които служатъ на едното, служатъ тѣй сжщо и на другото. Въ всѣкой случай, ний ще приемемъ, равносилното на онова, което сме дали или посѣли.

Може да се подигнатъ възражения противъ горѣ казаното, но за това, кой е кривъ? Нима, ако истината стои прѣдъ насъ, трѣбва ли да затворимъ очитѣ си противъ фактитѣ? Кой е виновника кога се исказва една истина? Събитията въ свѣта не се управляватъ отъ нашата воля, нито пъкъ цѣлий животъ се урежда и устройва спорѣдъ нашитѣ дѣтински въображения.

Въ природата има закони, и то велики, които ни каратъ съ глава и крака на нацрѣдъ, безъ да се спиратъ да ни питатъ да ли тѣхнитѣ дѣйствия сж съгласни съ нашитѣ мисли или не. Нима за нашето идване на тази земна повърхность, нѣкой ни е питалъ да ли е спорѣдъ угодата ни? Кой испроводи онази първоначална клѣтка, която стана виновникътъ за нашето сжществование? То е много лѣсна работа да расправяме, какъ тази клѣтка минувала отъ едно състояние въ друго и по този начинъ образувала всичкитѣ видове и родове животни. Но що ѝ влизаше ней въ ракавтѣ да прави тия еволюции? И защо?

Ако тя можеше да говори, щѣше да ни каже, че не е виновата за онова което е направила, понеже и е било абсолютна длѣжность да дѣйствува по този начинъ, и че не е сторила това отъ себелюбие, но отъ любовь, понеже е прѣдала своя собственъ животъ на другитѣ и тѣ да участвуватъ въ всичко, което ней било дадено отъ самия духъ на живота. „Ако вий страдате; то и азъ страдамъ,“ казва тя. „Понеже, и азъ живѣхъ въ васъ,“ „Вашата участъ е, тѣй сжщо моя участъ.“ Но ний не желаемъ да страдаме, казваме. „Тѣй сжщо и азъ не желажъ“ казва тя. Тогава що? питаме ний! „незнае,“ казва тя. — Трѣбва да се избѣгва злото въ живота.

Каквото и да мислимъ за своето сжществувание, каквото и да си прѣдполагаме за своето „битие,“ да ли е зависяще само отъ материята, или пакъ отъ ума и душата? Практически резултатътъ на нашитѣ размишле-

ния води къмъ едно и сжщо мѣсто. Фактътъ е, че ний се раждаме и умираме безъ да щемъ, като при това и понасяме своитѣ страдания, безъ да има нѣкой да ни помогне.

Сега въпросътъ съ насъ, не е, да ли да се раждаме! или да се не раждаме? Да ли да умираме! или да не умираме? Този въпросъ е вѣнъ отъ нашата областъ. Прѣдмета, както стои прѣдъ насъ е, какъ да се подобръжтъ условията на нашия духовенъ животъ, който, нито се ражда, нито умира, но расте и се развива отъ „сила въ сила.“ Но нека се повърнемъ пакъ на прѣдмета си.

Добрата почва ще ни се даде отъ природата, щомъ почнемъ да работимъ съгласно съ нейнитѣ прѣдписания; Истинитѣ и благородни срѣдства, ще ни се укажжтъ отъ науката, щомъ потърсимъ нейнитѣ съвѣти; Началата ще ни сж вдѣхнжтъ отъ въспитанието, щомъ потърсимъ помощта му.

Истината, кога се разбере отъ ума и усвои отъ волята, става единъ отъ най сжщественнитѣ елементи за съживлението, въздиганието и напрѣдка, на кое и да е общество, на кой и да е народъ. Тя придобива, онова свойство вжтрѣ у душата, което ний наричаме любовъ.

Това велико качество, пробужда у нашиятъ животъ, всѣка способностъ въ обща дѣятелностъ. Ний отправяме тогава стѣпкитѣ си, къмъ онова велико стрѣмление въ живота, което науката нарича образување, или цивилизация.

Тази истина, която е почнала да озарява народитѣ: тя ще ни отправи въ пжтя на истинското образование. Въ този пжтъ, ний ще бждемъ въ сила да избавимъ живота си отъ корабкрушение и съвършенно разорение. Дълго врѣме сме се скитали изъ пустинята, както Израилскитъ народъ; врѣмето е настанало вече когато трѣбва да се заловимъ сериозно за прѣдлѣжащата работа, която ни сж пада като чловѣци и членове отъ общата челядь на чловѣчеството. Нечестието и порока, джлбоко сж спуснали корень въ нашия животъ; загниздили сж се като у дома си. Обаче, ний като хора свѣстни и разумни, трѣбва да потърсимъ изходенъ пжтъ. Необходимо е да се постараемъ да употрѣбимъ добри

лѣкарства, за да можемъ поне за въ бѣдѣ да се избавимъ отъ тази болѣсть, отъ тази мания на човѣческото извратено себелюбие, друго-лче, нашата участъ, ще бѣде подобна на участъта на единъ „организмъ“ хванатъ отъ проказа, на когото крайтъ е, гниение и разлагание.

Науката съ откритията си, иде да потвърди една истина, която е била занемарена въ нашиятъ умъ и не се е вземала въ съображение.

Това показание е слѣдующето: Само онзи организмъ ще приживѣе всичкитѣ кризи на живота, които се приспособява на изискуемитѣ условия на управляющитѣ го закони и сили. Този е единъ важенъ фактъ, които трѣбва да се има прѣдъ видъ въ нашето поведение.

Това сѣ е потвърдило ясно отъ отдавна направенитѣ вече ислѣдвания на учения естествоиспитателъ Чарлсъ Дарвина (Chals Darwen) Този фактъ се подвожда, подъ тѣй нареченийтъ Законъ: „Еволюцията на органическитѣ тѣла:“, (Survival of the fittest) прѣживяване на най добритѣ.

Спорѣдъ условията на този жизненоорганически законъ, само онѣзи животни се спазватъ и благослѣвятъ, на които естеството върви въ прѣмо съгласие съ законитѣ на послѣдователнитѣ стадии на развитието. А тѣй, като човѣка се намира на върха на тази лѣстница на това развитие; то отъ него се изисква повече отъ колкото кое и да е друго сѣщество. Законътъ е: комуто много е дадено, много ще се и изисква; комуто малко, — малко ще сѣ изисква. Отъ жабата неможе да се изисква това, което се изисква отъ човѣка. Това проистича отъ простата причина, че човѣкъ е нравствено сѣщество, съвпрѣгнато отъ висшата природа съ задължения, които пролизатъ отъ естеството на неговий духъ. Въ човѣка сѣществуватъ вече „двѣ Еволюции,“ за които ще говоримъ по послѣ.

Единъ отъ научнитѣ факти, който е хвърлилъ свѣтлина върху естеството на нѣщата, е този: че въ природата сѣществуватъ сложни и деликатни „монадически организми,“ въ естеството на които се проявяватъ и криятъ тайнствени способности надарени съ разсѣдѣкъ. Това мисль не изисква никакво доказателство; защото

е почти очевидна истина, която всѣкой може самъ да провѣри. Този фактъ потвърждава онази вътрѣшна самостоятелна дѣятелностъ, която е била прѣнебрегвана и малоуважавана отъ мнозина.

Тази истина подвърждава това, че природата гони една обща велика цѣль въ своитѣ дѣйствия. Важно е за насъ да се не мамимъ въ своитѣ повърхностни внушения и впечатления да заключаваме прѣждеврѣмено, че природата е мъртва, безчувствена и неразумна. Такова едно заключение открива голотата на нашитѣ дѣтински познания, както на първобитния челоувѣкъ въ Едемския рай. Нѣка не го считаи за унизително, да исповѣдваме истината тъй както си ѣ. Най послѣ въ какво се състои чолоувѣческото достойнство, ако не въ исповѣданието на тази върховна добродѣтель?

Само въ нейното присѣтствие, ний е можемъ да намѣримъ сжщинска храна, дѣйствителна радостъ и вѣренъ ржководитель къмъ всичко що е истинно.

Природата е жива и пълна съ животъ на всѣкъдѣ гдѣто условията на върховнитѣ ѣ закони го допускатъ; И съ разумни сили, които ний едвамъ сега почваме да съпикасваме. Ако тая дѣйствителностъ да не сжществуваше, то ний никога не бихме имали възможността да разменимъ, своитѣ мисли единъ съ друго. Не е ли чудно, че посрѣдствомъ движението на нашиятъ езикъ, ний се споразумяваме единъ съ другъ? И не е ли още по чудно че посрѣдствомъ различно бѣлгзание на извѣсни знаци, турени подъ извѣстенъ редъ, ний можемъ да разберемъ мисълта на тѣхнийтъ афторъ, който отдавна може да е заминалъ отъ този свѣтъ? По какви физиологически и психологически начини се извършва този процесъ въ наший мозъкъ, и се прѣдава сжщинската смисълъ на извѣстната идея, която така непосредственно минава отъ едно пасивно състояние отъ външния свѣтъ въ вътрѣшността на нашия умъ и ни убѣждава за дѣйствителността и присжтствието на другъ единъ умъ, който е мислил и осѣщалъ както нашиятъ умъ? Ето единъ важенъ въпросъ, който още не е рѣшенъ отъ ученитѣ. Дѣйствията на физическитѣ сили, — като: топлина, свѣтлина, електричество и магнетизмъ се прѣна-

сѣтъ отъ едно мѣсто на друго посрѣдствомъ вълнението на светлообразния Ефиръ. Така казватъ ученитъ физици. Но по кой начинъ се принасятъ нашитѣ мисли отъ единъ умъ въ другий, ако не чрѣзъ нѣкоя разумна сила която неможе да бѣде друга, освѣтъ самия духъ на природата, които по такъвъ единъ вжтрешенъ законъ свързва всички разумни същества въ тѣсно единство? Само чрѣзъ допущанието на такава умственва срѣда, ний можемъ да изяснимъ явленията на умствеиния разуменъ свѣтъ. Има философи и купъ учени мже отъ първа и втора ржка, които мислятъ противното. Но що отъ това? Нима сжщността на битието и положението на природата, да ли е умна или не, зависи отъ нашитѣ прѣдположения и мисли? Ний най малко. Може да поддържае едната или другата страна за истинска; обаче всѣкога е прѣдпочитително за единъ разуменъ челоуѣкъ да поддържа истината. Стойността на каквото и да е учение зависи отъ реалността на фактитѣ, които притежава въ себе си. Такива дѣйствителни истини носятъ онази небесна свѣтлина, която има силата да освѣти и просвѣти всѣкой умъ, който е готовъ да ѝ приема.

Разногласието, което повидимому сжществува въ учений свѣтъ е слѣдствие отъ устройството на мозъчнитѣ клетки и отъ развитието и качеството на умственитѣ цѣнтрове. Тази е причината защо хората различно разглеждатъ и оцѣняватъ единъ и сжщъ прѣдметъ. Кой каквото се е научилъ, това и обича, казватъ въобще проститѣ и неучени хорица. А това означава, въ каквото направление умътъ се е развилъ повече, въ тази посока дѣйствува и работи съ по-голѣмо усърдие.

Или: съ други думи, въ каквото прѣдметъ душата се е привързала повече, нему и слугува съ поголѣмо усърдие и любовъ. Законътъ е сжщъ. Земи го въ каквато и да е смисълъ, резултатътъ излиза единъ и сжщъ на дѣло. Върху този прѣдметъ ще говоримъ по на пространо, когато дойдемъ да разглеждаме вжтрѣшния характеръ на възпитанието.

Още единъ загадъченъ въпросъ има да подигнемъ, който на често ни се прѣдставя. Този въпросъ е смъ-

ръта. Какво нѣщо е тоя? Питатъ ни. Дѣйствиата ѝ знаемъ, но причинитѣ ѝ сж скрити. Какъ да си ѝ прѣдставимъ тогава?

Единъ, който днесъ е билъ помежду живущитѣ, утрѣ изчезва безвъзвратно отъ свѣта. Казватъ, той замина отъ този свѣтъ: Но кждѣ е отишелъ? Кждѣ е изчезналъ, че не се връща? Тѣлото стои, но то е студено мъртво, живостъта му е изгаснала, животътъ го е оставилъ. Различно се мисли върху този въпросъ. Но той все остава задаче.

Науката ни убѣждава въ фактътъ, че не съществува абсолютна смъртъ. Смъртъта „казва тя е нѣщо релативно и необходимо за такъвъ свѣтъ, съ такова устройство, като нашиятъ. „Тамъ,“ казва тя, гдѣто има смъртъ има и животъ. (Съ това трѣбва да подразумѣваме, че смъртъта съществува само за органическиятъ животъ. Взема се по нѣкой пжтъ и въ прѣносна смисълъ,)

Въ непрестанната смъртъ е, и проявлението на непрѣстанниятъ животъ. До като чловѣкъ умира, то е и знакъ, че той живѣе. Но щомъ прѣстане да живѣе ще прѣстани и да умира. Това е физиологическата истина. Погледнете въ чловѣческото тѣло, и вий ще видите два процеса да се извършватъ вжтрѣ въ неговътъ организмъ въ едно и сжщо врѣме; Животъ и смъртъ работжтъ рамо до рамо въ единъ и сжщъ моментъ. Отъ една страна силитѣ на смъртъта дѣйствуватъ да туржтъ край на всѣка органическа дѣятелность, а отъ друга силитѣ на живота постоянно подновяватъ тази дѣятелность. Отъ една страна агентитѣ на смъртъта постоянно подкопаватъ основитѣ на животнитѣ клѣтки, а отъ друга агентитѣ на живота постоянно поправятъ и подкрѣпаватъ тѣзи основи. Отъ една страни смъртъта постоянно поражавя и разрушава живитѣ клѣтки въ тѣлото, а отъ друга живота постоянно произвожда, ражда нови да завзематъ мѣстата вече испразнени. Отъ това слѣдва, че смъртъта е противоположенъ процесъ на живота нѣщо частно, а не общо.

Този процесъ произлиза отъ условията на природата, че животъ, живота поглеща. Вдѣйствителность нищо не се губи нищо не чезне. Изчезва само вида и формата

Види се природата гони нѣкаква тайна цѣль, която още не е пълно опрѣдѣлена въ ума ни. Ний можемъ да кажемъ, че челоуѣчеството не умира, но само, че общиятъ животъ минува отъ родъ въ родъ, като прѣтърпява постоянно промѣненія у вжтрѣшното си естество, което расте въ духовно нравственна сила. Значи живота се причистя отъ лошите влияния вмѣкнати въ него по единъ или другъ начинъ, отъ дѣйци или души, които криво разбрали цѣльта на този животъ, който имъ е билъ даденъ, Тази мисль се подкрѣпе отъ научно психологическия показанія на положителната наука.

Този двоякъ процесъ извършва едно благодѣяние за челоуѣчеството, понеже другояче не би съществувалъ органическиятъ животъ. И да прѣдположимъ, че би съществувалъ въ подобна форма, като на стоящата, то никога не би направилъ нито крачка къмъ какво годѣ усвършенствование. Това мнѣние се поддържа отъ естественитѣ науки.

Нѣкои отъ нишитѣ животни се размножаватъ съ такава чудна скоростъ, щото едвамъ ли можемъ да си прѣдставимъ, какво ли би станало на земята слѣдъ единъ вѣкъ, ако смъртѣта се прѣмахнѣше. Навѣрно, свѣтътъ би се вмирисалъ само отъ изверженията на тази зганъ. И намѣсто да умираме полека, щѣхме да умремъ изведнѣждъ.

Трѣбва да знаемъ, че висшата природа отдавна си направила смѣткитѣ, като прѣдвидѣла всичкитѣ случаи. И ако въ настояще врѣме тя постѣпва грубо и не челоуѣколюбиво спорѣдъ нашето гледание и сѣдение; то за тѣзи си постѣпки, има дълбоки причини, които ѣж заставляватъ да дѣйствува по този начинъ, понеже е най добриятъ отъ всички други, които ний можемъ да си прѣдставимъ.

Цѣльта на духътъ въ природата, не е да увеличава и умножава органическиятъ животъ въ количество; но да го развива и усвършенствува въ качество и степенъ. Стрѣмлението му е, да въздига достойнството на неговото вжтрѣшно естество, да уякчава силата на неговата върховна природа, която спорѣдъ, закона на Биосъ (живота) може да се прѣнася въ която и да е частъ на все-

ленната и да взема онова мѣсто и положение, което подхожда на естеството ѝ.

Вѣчниятъ животъ, самъ по необходимостта на своето естество, изисква и вѣчни условия, които не съществуватъ никждѣ другждѣ освѣнъ въ безпрѣдѣлността на вѣчната вселенна. Тази е причината; защо живота въ никой материаленъ свѣтъ не може да бѣде вѣченъ; защото самиятъ свѣтъ, не съдържа тия условия, понеже е изложенъ на изменения, а тия изменения, отъ самото естество на тия закони на природата производатъ разрушителни дѣйствия.

Това странно явление, „смъртта“ е, слѣдствие отъ физическитѣ промѣнения на елементитѣ въ материята.

„Кислорода е първата отрова, която поглещаме,“ казватъ ученитѣ физикохимици. „Отрова,“ въ тази смисълъ, че произвежда горение и окисляване въ нашиятъ организмъ, съвпрегнато съ химически дѣйствия и промѣнения. А отъ опитъ знаемъ, че всѣко тѣло, което гори, губи частъ отъ своята енергия. т. е. въ простъ езикъ казано изгаря.“ И тъй право е казалъ единъ ученъ: „человѣкъ е горяща свѣщъ.“ Всичката разлика се състои въ това, че нѣкой изгарятъ поскоро, а нѣкой по полека. Въпросътъ е, свѣтили нашата свѣщъ въ този тъменъ свѣтъ.

Обаче ще дойде едно врѣме, казва философътъ Спенсеръ, когато вътрѣшнитѣ условия на органическиятъ животъ да дойдѣтъ въ прѣмо съгласие съ външнитѣ условия на природата, тогава живота ще стани постояненъ. Нека го кажемъ вѣченъ. Онѣзи, които сѣ здобиятъ съ този животъ ще бѣдѣтъ блаженни.

Но да се повърнемъ на прѣдмета си. Цѣлтъ, която живота гони въ системата на природата е двойка: Първо, образователна и второ възпитателна. Образователния процесъ, се занимава съ приготвянето на челвѣка, а възпитателния съ приспособлението на силитѣ му, въ прави направления. Възпитателната сила на природата е направила челвѣка способенъ да се ползува отъ богатствата ѝ, приготвени за неговото тѣло, за неговтъ умъ. Съ други думи: всѣкой животъ или живо същество съ своето появяние, изисква и съответствующи условия,

да поддържа и подкрѣпе своята дѣятелностъ, своитѣ функции, своитѣ сили и способности. А тия качества на живота, никога не бихж се появили, ако нѣмаше съответствующи прѣдмети да ги подбуждатъ. Отъ това става явно, че челоуѣкъ е билъ призванъ на това земно кѣло да работи прилѣжно, да работи усърдно, спорѣдъ наставленията, които му сж били дадени, начертани прѣдписани и показани отъ нравственитѣ закони.

Необходимостъта на собственния му животъ е, изисквала постоянна дѣятелностъ за самосъхранение, самата му сждба отъ начало го прѣдзначила, като сжщество на постояненъ трудъ, мжчнотии и скърби.

Природата тази негова въспитателка и наставница, не е искала да го остави нито минута на бездѣлие да се повръща въ мислитѣ на своето дѣтинство. Въ онова положение, въ което той за много хиляди години се е скиталъ въ своето не завидно състояние, като животно, безъ да разбира, безъ да разсждава и мисли, защо и за какво се е той родилъ.

Природата тази негова попечителка и надзирателка, не е желала да го гледа лѣниво и бездѣлно сжщество, да се по потрива на самъ на татѣкъ и да си подига рамената сегнсъ тогисъ, да се по прозява и казва: дай да ямъ сега. Тя е прѣдвидѣла тази опасностъ за неговото развитие. И да го избави отъ пропадане въ неизвѣстностъ; тя е била принудена да го постави въ такива условия и обстоятелства, гдѣто да е заобиколенъ съ хиляди мжчнотии и опасности за свойтъ животъ.

Борбата за сжществуване се явила прѣдъ него като единственно срѣдство да го запази отъ надлѣжащото зло. Той трѣбвало, да се бори не само противъ хищнитѣ звѣрове, които сж го застрашавали всѣкой день, но и противъ грубитѣ сили на природата, които всички, като че му сж станали заклѣти врагове.

Той е билъ принуденъ да търси изходенъ пжтъ отъ това трудно положение, но за този изходъ сж се изисквали хиляди и хиляди години отъ постояненъ трудъ, до като си проправи пжтя.

Необходимо е било за него, да направи изборъ помежду голийтъ животъ и знанието за истината.

Въ борбата за самосъхранение, той е видѣлъ едничкото условие за съществуване, въ което самата природа му показала, че е необходимо за него да се подвизава, т. е, да истрѣбе своитѣ противници и врагове, и съ силата на оржжието си да прокарва пѣтя си по лицето на земята. То е било необходимо отъ негова страна да прѣмахва всичкитѣ прѣчки за безопасността на своя животъ освѣнъ това да подготви почвата на земята за своето развитие, която е била една отъ първоначалнитѣ условия да подържа неговътъ родъ. Само по тъкъвъ начинъ, той е можалъ да се множи и размножава по лицето на земята и да е направи поле за своета дѣятелность.

До тукъ чловѣкъ несъзнателно е вършилъ своята длъжность. Той не е можелъ да прѣдвиди, какво бжджщитѣ вѣкове ще донесжтъ и какво бжджщитѣ родове ще създаджтъ. Въ него още не било се пробудило чувството на духовния животъ, той е билъ невѣжъ. Не билъ още въ сила да разбира онѣзи духовни велики закони, които сж съдържали мощната сила да го направжтъ свободенъ; да му даджтъ великата способность да мисли и изказва своитѣ мисли. До това врѣме чловѣкъ се управлявалъ само отъ страхътъ на природний свѣтъ. Той е билъ влеченъ на напрѣдъ отъ закона на самосъхранението. То се разбира, че ако чловѣкъ бѣ оставенъ подъ това управление, той не би се подигналъ надъ общото равнище.

Но върховний духъ на живота прѣдвидѣлъ и слъзалъ тази истина. Той видѣлъ опасността за чловѣка, че ако той се остави само на влеченията и побужденията на този естественъ законъ на себесохранението; то не въ твърдѣ дълго врѣме въ бжджщето той ще развие у себе си най лошитѣ качества и способности и би станалъ ужасъ за всички. И вмѣсто да произведе и въспита отъ него едно благородно сжщество да отговаря на свойто име, то тя би произвела и въспитала отъ него единъ чловѣчески извергъ, който щѣше да бжде способенъ да потопа лицето на цѣлата земя въ кръвта на своитѣ братия и ближни.

И разбира се отъ само себе си, че нищо не би имало силата да убуздае неговата необузданость и не-

честие, освѣнѣ самата смъртъ, която щѣше да тури край на неговата зловѣща дѣятелность. Този щѣше да бѣде изходния естественъ пѣтъ отъ кризата на живота. Въ това нѣма нищо необикновено. Подобна участь е постигнала много други родове животни, които сж изчезнали отъ лицето на земята по различни причини. Какви влияния сж избавили чловѣческиятъ родъ отъ подобна участь? Това ще научимъ по нататѣкъ.

Но ний виждаме, че е имало и други срѣдства въ рѣштѣ на природата, за да се избѣгне такова едно събитие, което е било най малко желателно отъ всички други. Става ясно въ нашитѣ умове, че каквато и да е друга криза или случка въ живота, е по прѣдпочитателна и добра отъ колкото унищожението на чловѣческия родъ, който прѣдставлява плода на онази жизненна сила, която е работила така усърдно прѣзъ толкова стотини хиляди години на земното кълбо съ нѣкакъвъ планъ. Не напраздно е тя иждивявала своята енергия върху това сжщество, което облекла въ плътъ и кръвъ, както и другитѣ животни, но се показвала нѣкакъ си по благорасположена спрѣмо него, като му дала нѣщо по вече отъ колкото на другитѣ негови единоплеменици по кръвъ. Защо е сторила това? незнаемъ.

Защо е отворила свободенъ пѣтъ на чловѣка, и му дала хводъ въ дома си да се ползува съ извънредни привилегии, които на другитѣ животни били отказани? Това остава тайна за нашия умъ. Ний ще загатнемъ само това, че причината на тази разлика стои въ естеството на самия животъ. Чловѣкъ, ако и да се е явилъ по късно отъ всички други земни сжщества, обаче по естеството на своята природа, е по старъ отъ всички тѣхъ. Това твърдение може да се докаже отъ сложността на неговото естество и отъ развитието на духовнитѣ му сили. Правилото е това, че колкото единъ организмъ е по сложенъ, толкова повече врѣме се е изисквало за неговото създаване и произвождане. Видѣтъ и родѣтъ на чловѣка се е явилъ подиръ всички, но естеството му е сжществувало прѣди всички. Редѣтъ, който ний виждаме въ природния свѣтъ е перспективно обѣрнатъ въ нашия умъ.

Всичкитѣ стѣпки на органическии животѣ сѣ само стѣпала, които ни показватѣ, отѣ гдѣ челоувѣкъ е миналъ и по какѣвъ естественѣ пѣтъ той е възлязалѣ въ настоящето положение гдѣто го намираме. Душата му възлиза отѣ бездната чрѣзъ клѣтката, а духътѣ му слиза отѣ горѣ отѣ небето посрѣдствомѣ силата на живота.

Вѣ този пѣриодѣ на челоувѣческото качвание по стѣпалата на естественното си развитие, нѣкъждѣ къдѣ края на природната стѣлба на пѣрвата еволюция, се ражда Нова опѣха за челоувѣческата душа. Необходимостѣта на неговото напрѣдвало естество е изисквало той да се подведе подѣ управлението на великий законѣ на „Дѣлѣ и тѣ.“ И да се подложи подѣ влиянието на най великата сила въ природата, — Силата любовѣ. Само тази единственна сила въ дълбочинитѣ на душата му е била възможна да го избави отѣ раскапване и прѣждеврѣменна смѣртѣ. Любовѣта е съдържала: условията, качества и срѣдствата, съ които да обуздае влеченията на грубата му натура, и да го подготви да се облече въ благородното си естество нему подобающе, като челоувѣкъ, като сѣщество разумно.

Любовѣта е била могѣща съ своитѣ добродѣтели, отѣ да го убѣди и изведе вѣнѣ отѣ пѣтя на варварството, и да му покаже правий пѣтъ на просвѣщението. За да се постигнатѣ тия резултати въ неговѣтъ животѣ, не е била лѣсна работата!

Цѣла вѣрволица отѣ промѣнения сѣ били необходими да зематѣ мѣсто въ неговѣтъ душевенѣ организмѣ въ неговѣтъ духовенѣ животѣ. Неговата вѣтрешна чувствителностѣ и душевни усѣщения, неговитѣ вѣтрѣшни мисли и умственни центрове прѣтърпели еднокоренно прѣобразование, което дало потикѣ на неговата духовна еволюция, която създала въ него понятията за нравственний свѣтъ. Само слѣдѣ това радикално промѣнение въ естеството на челоувѣка, той е билѣ вече въ състояние да распознава: дѣсната си рѣка отѣ лѣвата, правото отѣ кривото, злото отѣ доброто и истиното отѣ лѣжливого.

Отѣ този духовно нравственѣ потикѣ, той е билѣ принуденѣ да слѣдва пѣтя на разума. Вѣ този пѣтъ той е трѣбвалѣ да се подвизава винѣги, макарѣ и да е

правилъ чести отклонения, обаче любовта вдъхнала въ душата му: новъ животъ, истински понятия, добри желания и стрѣмления, къмъ доброто, къмъ истинното и хубавото, Самия цѣнтъръ на всичкото му сжществуване.

Отъ естествата на тия два закона именно: закона на самосъхранението и закона на дългътъ, вътрѣ въ челоуѣкътъ се е породила борба, която е произлѣзла отъ пробужданieto на неговата духовна природа, която прѣдизвикала челоуѣческии духъ да се яви на сцената да вземе управлението на своитѣ дѣйствия и отчета на своитѣ дѣла и работи. Безъ тази вътрѣшна борба, и безъ това вътрѣшно въспитание, въ изпълнението на върховнитѣ закони; и безъ посрѣдството на любовта, челоуѣкъ за винѣги би останалъ тамъ, гдѣто си е билъ отъ начало, и не би се различавалъ твърдѣ много отъ другитѣ животни. Въ такъвъ случай, не щѣше да има нужда да му се търси тѣи наречената: „изгубена хжлка,“ която го е свързала съ долнитѣ животни. Тази „хжлка“ щѣше да си е на мѣстото, но днесъ, тя е изгубена. И да ли ще се намѣри въ скоро врѣме или не! това малко трѣбва да ни безпокои, понеже въ изгубванието на едно нѣщо, ний сме спечелили друго много по драгоцѣнно. Когато челоуѣкътъ се е исправилъ на двата си крака върху лицето на земята, „той се научилъ да мисли,“ казва единъ ученъ мжжъ.

Тия два закона, на самосъхранението и дългътъ, можемъ да ги прѣдположимъ да сж двѣтѣ противоположни страни на нашето естество; или пакъ, двата цѣнтра на нашата дѣятелность въ живота. Тѣ сж двѣ истории, които ни расправятъ за началото на нашия животъ; за миналото и бжджщето на нашето сжществуване.

Ний можемъ да уподобимъ тия два закона, на двѣ политически партии въ една държава, които сж боретъ за първенство и власть.

Разбира се, отъ самата природа на тѣхнитѣ стрѣмления, че еднитѣ и дргитѣ полагатъ всичкитѣ си старания и усилия, чрезъ органитѣ на адвокатитѣ си да убѣдятъ обществото и свѣтътъ на околoимъ, че тѣхнитѣ стрѣмления, желания и цѣли сж най добритѣ подъ цѣлото небе, И че съ тѣхното идване на власть, всичко ще

тръгне по най добрия пжтъ. Или, както простата поговорка казва: „като медъ и масло.“

Обаче истината въ ползата на едната или другата пратия; остава да се потвърди отъ опитносттата.

Това е общо правло. И Христосъ, казва на едно мѣсто въ Евангелието: „отъ плодовете имъ ще ги познаете.“ Можели трънка да роди смокви или пъкъ смоквата трънки? Разбира се отъ самото естество, че не може.

Отъ тази очевидна истина слѣдватъ двѣ нѣща: първо, прѣдметитѣ и вѣщитѣ сж цѣнятъ спорѣдъ своята стойностъ, а пъкъ тази стойностъ на пълно зависи отъ самото естество на прѣдмета или вѣщта. Второ-дѣйствующитѣ сили сж цѣнятъ спорѣдъ качествата на производящата енергия, която или ни ползва, или ни врѣди, лично или общо. Ползата се указва отъ въздиганието и съживлението на организмътъ, въ които душата дѣйствува, а врѣдата сж забелезва отъ растройството на този сжщъ организмъ.

Отъ този общъ законъ, ний сме придобили едно иситинско мѣрило въ умътъ си, което ясно ни показва, какви нѣща сж подходящи и съобразни съ нашата истинска природа и какви не сж подходящи и не съобразни. Съ по ясни думи, всѣка дѣятелностъ опрѣделя качествата на своето естество отъ послѣдствията и резултатитѣ си.

Ако нашиятъ умъ да не бѣ подложенъ подъ влиянието и влечението на страститѣ; то безъ съмнение, всѣкой единъ отъ насъ би избралъ онова, което е истинно и добро, за себе си и другитѣ. Но за жалость, въ ежедневиия животъ, това не е така. Опитътъ показва, че страститѣ владѣятъ, а пъкъ разума слугува. Отъ тази разлика страда днесъ нашето общество. Понеже не избираме онова, което разумътъ ни диктува, а на проти онова, къмъ което страститѣ ни влѣкътъ. Обаче, всѣкой знае, че страститѣ сж слѣпи и неразумни.

Тогава, не е възможно на една слѣпа сила да ни раководи въ пжтътъ на добрия и просвѣтенъ животъ. Кой е онози народъ, които е билъ така раководенъ, че е успѣлъ? Имали поне единъ примѣръ въ Историята?

— Нито единъ. Всѣкой народъ или общество, което

се е оставело да бжде раководено отъ тѣхъ, безвъзвратно е пропадало, подъ ударитѣ на сѣдбата. Но можемъ ли ний да мислимъ че нашата участь ще бжде подобра, ако необрачаеме внимание на справедливостта и чело-вѣколюбието? Съмнително е. Общата поговорка казва: слѣпъ слѣпаго, ако води; то и двамата ще паднатъ въ ямата. Общата истина искавана въ тази народна поговорка, дава ни да разберемъ, че поне единътъ отъ тия двама нещастници трѣбвало би да има здрави очи за да се избегне онъзи грозеща опасность. Отъ тукъ става необходимостъ за живота ни да се отворетъ замижелитѣ очи на разума, за да можемъ да прѣдвидимъ опасноститѣ, които се общи за всѣкой народъ за всѣкое общество и за всѣкой челоуѣкъ.

Но всичко това нема да се поправи докѣтъ не сѣ даде мѣсто и свобода на разума да управлява и раководи кризитѣ на живота.

Само тогава ще имаме сила да поправимъ изопочения редъ, отъ който сме страдали и още страдаме. Въ това именно, сѣ притичва истинскиятъ духъ на Науката и Въспитанието, да ни помогни да урѣдимъ живота си както подобава.

Но нека разгледаме въ кратце, отъ гдѣ е произлезла не състоятелността на нашиятъ общественъ животъ! По какви причини, челоуѣкъ е пренебрегналъ своята свята длъжность; и защо е почналъ да върши дѣла, които никакъ не отговаретъ на званието му нито пъкъ го прѣпоржчатъ за разумно сѣщество, притежающе духовно-нравствени сили и качества!

Тукъ сме задлъжени отъ фактитѣ. да признаемъ една естествена причина, която е дала потикъ въ челоуѣка къмъ това страно явление, наречено: растройство, несъобразностъ, не послѣдователностъ, въ стѣпкитѣ на цивилизования животъ. Тази причина е слѣдующата: Подъ внушенията на първия законъ на „Самосѣхранението,“ който е ималъ прѣдъ видъ еденичниятъ животъ и щастие на индивидуума; челоуѣкъ криво истѣлкувалъ постановленията на общиятъ духъ на природата. Той се хваналъ до онова частно впечатление и усѣщание, което му дало потикъ да усвои тази странна мисль, че

негсвѣтъ животъ и щастие сж най важнитѣ и сжщест-
венни нѣща въ цѣлата природа. И че, всички други твари
и сжщества, каквито тѣ и да сж; трѣбва да служатъ за
тѣзи животъ, за това щастие, което е било миражъ,
голо провидение гонено въ пустинята. Человѣкъ разбралъ
това щастие въ буквална смисълъ; въ вещественния му
видъ и образъ: да яде, да пие и да се вѣсели. По ясно
казано, да му е охално около вратѣтъ, да има слободия
да върши всичко що му хрумни въ мозъка. Можели
да има нѣщо по добро отъ това? Ще каже нѣкой. Раз-
бира се, че неможе да има за подобно сжщество. Но
общата человѣческа опитностъ показва, че подобна сло-
бодия, коствува твърдѣ много живота на нашитѣ събратия
ближни. Ако би исвириясалъ ума на человѣчеството единъ
день, да приеме този принципъ за начало, то цѣлийтъ
свѣтъ ще се прѣобърне на такава първобитна анархия,
която ще помете отъ лицето на земята всички цивили-
зувани общества, като прахъ и пепелъ въ небесното
пространство, отъ гдѣто не бихж се върнали вече никога.

Самосъхранението по необходимостъ на своята при-
рода и стрѣмление, е родило себелюбието (егоизмътъ),
Майката на всички днешни пороци. Себелюбието отъ
своя страна спорѣдъ вжтрѣшнитѣ пориви и влечения на
своето естество, с създадо и произвело такива нѣща,
които общата история на человѣчеството ги е описала
въ черни краски. Тия паметници стоѣтъ на първо мѣсто,
като истински свидѣтели, за онова което се е вършило
въ миналото; Тѣ още стоѣтъ като такива и за онова,
което се върши и въ наше врѣме.

Нека спомѣнемъ тогава нѣкои отъ по главнитѣ:

*Себелюбието е покварило душата, Поробило е разума, По-
тѣжикало е правдата, Потушило е съвѣстѣта, Създадо е
робството въ всичкитѣ му видове, Произвело войнитѣ, Из-
гнало истината и заточило добродѣтелѣта.*

Всички тия знаменити дѣла, нечестиви пороци, на
„Егоизма“ и днесъ сжществуватъ и владѣжтъ, само раз-
бира се въ пс цивилизованъ образъ.

Навѣрно думитѣ на онзи Хумористъ, който е казалъ,
„че дяволътъ е способенъ да се цивилизува, кога влѣзе въ
человѣка,“ да съдържа каква годѣ истина. Трѣбва да

допуснемъ тогава, че закона на Еволюцията господарува и върху мрачния духъ на този падналь ангелъ; Само съ тази разлика, че въ неговото естество произвежда „Дяволюция.“ Несъмнено, този тарторъ е тласканъ, и обезпокояванъ отъ силитъ на върховниятъ духъ на природата, който безразлика на звание, нуди всички твари да се подвизаватъ и работятъ въ общото поле на нейната дѣятелностъ, по какъвто занаятъ или професия тѣмъ се нрави повече,

Трудътъ и честността, които бѣхж прѣпоржчени на нашитъ прародители, като прѣдпазителни мѣрки противъ злато, днесъ сж прѣмахнати на всѣкадѣ. Честния трудъ днеска се счита унизителенъ. Да се работи — но какъ? Ето въпроса. Стария дяволъ, за когото ни расправя Пое-тътъ Милтонъ, въ „Изгубений Рай,“ че билъ изгнанъ отъ Небето за свои стари грѣхове и безакония, гдѣто се стараялъ да наруши мира и блаженството на небеснитъ жители, за което прѣстъпление билъ хвърленъ съ главата надолу съ всичкитъ му последователи въ безната, въ която падалъ деветъ деня. Отъ това падание насамъ той се е повразумилъ. Станалъ е дълбоко-ученъ дипло-матъ. Не ходи той вече тѣй босъ прѣвъ просото. Научилъ се е да се съобразява съ врѣмената нравитъ и слабоститъ на хората. Пази се той като отъ огъня, да не би и отъ тази земя да го изхвърлятъ съ главата на надолу нѣкадѣ въ страшната безна.

Онова, което е спечелилъ въ чловѣческото сърдце добръ го държи. Всичко обещава нищо не дава. По видимому доброто желае, но въ сжщностъ злото прокарва на всѣкадѣ. Желаетъ той отъ сърдце и душа да опази плодетъ отъ първата цивилизация на естествения себе-любивъ чловѣкъ. Този първобитенъ прѣдставителъ на чловѣческото достойнство е билъ порядъченъ чловѣкъ, който не е мислилъ за нищо друго, освѣнъ за тѣрбуха си. За него, нито душа, нито правда, нито истина, нито любовъ сж сжществували. За него било безразлично, да ли чловѣчеството успѣвало или пѣкъ морално отпадало. Дали неговътъ ближенъ страдалъ и отъ неволя умиралъ, това за него било все едно, до като неговътъ животъ и щастие оставали непожтнати. Но види се даже и

самата природа вѣчно не търпи такава аномалия и хладно крѣвие; нито пакъ постоянноува въ своитѣ грѣшки както челоуѣцитѣ често правѣтъ.

Ако единъ законъ неможе да постигне изискуемитѣ резултати; тя привожда въ дѣйствиe втория на сцената, да вземе своето мѣсто. Несъмнено такава едно промѣнение въ установеній редъ на живота коштува хиляди жертви, защото ни докарва въ стѣлкновение единъ съ друго. Подига се борба за нови начала, за новъ животъ, въ който мислимъ че ще намѣримъ ново щастие и блаженство, за което душата ни постоянно ламти и жадува, както еленътъ за бистритѣ потоци. Но минаватъ се години и вѣкове, а това щастие и блаженство все непристига. Види се отъ законитѣ на природата, че цѣлѣта въ нея различава въ голѣмъ размѣръ отъ нашата. Ний се трепимъ за храна и се биeмъ за слава, а пакъ тя се труди да създаде и въспита благородни сѣщества отъ насъ и да произведе хармония и единство помежду разнитѣ сили и елементи въ обширното царство на своитѣ владения. Защо е всичко това Кой знае! трѣбва да има нѣщо или нищо. Неможе да бѣде друго яче.

Съ първата еволюция на самосъхранението въ душата се пробужда и втората на дългътъ. Съ първата цивилизация на себелюбието, у неговътъ духъ прониква и втората цивилизация на любовта. Така дѣйствува общиятъ духъ нѣкакъ несъобразно спорѣдъ насъ и нашитѣ възгледи, замѣстя първата еволюция на естественния челоуѣкъ, съ втората на духовния. Онова, което му се диктувало спорѣдъ първиятъ законъ да заграбе за себе си и свойтъ животъ; съ наставанието на вториятъ законъ, той е билъ принуждаванъ да дава своето си за подѣржката на свойтъ страдающъ братъ и ближенъ. И не само това, но и да се грижи за тѣхното добро. Въ това му се е откривала една велика истина, че въ правението добро на другитѣ ще се осѣществи неговото щастие и блаженство. Подъ тия условия ще може да се уякчи неговото сѣме въ всѣко добро и благородно дѣло. Подъ тия условия на любовта, той ще стане и ще се нарече наслѣдникъ на земята, която ще му даде всичкитѣ благословения, испроводени отъ висшия.

Подъ влиянието и наляганието на този законъ на любовта; челоуѣкътъ е попристаналъ да мисли само за себе си и своето шастие. Разумътъ му се е по окоптилъ отъ дългото робство, и той е почналъ горѣ долу сериозно да мисли за подобренieto живота на другитѣ. Това подобрене е основата на всички общественни прѣобразованія. Има ли нѣкой, който се съмнява въ казаното? Моляж тогава този мой приятель да посети народното събрание и послуша на разискванията, пренията и дебатитѣ върху прокарванието на различни проекти и закони, въ които се полага основата на народното подобрене. Да ли тѣ постигатъ своята цѣль? То е другъ въпросъ. Колко сила, колко енергия се иждивяватъ въ това мѣсто! Тукъ планове се крожтъ, въпроси се рѣшаватъ и разискватъ отъ общъ характеръ. Колко умове сж заети да мислятъ! И то все за доброто на бедниятъ народъ. И попитай сърдцето, колко сила, колко енергия то испраща посрѣдствомъ кръвта въ мозъчнитѣ клѣтки; Въ тази обширна и многолюдна столица на челоуѣчески животъ, която има 3,000 пѣти по вече жители отколкото цѣлото земно кълбо. Тукъ въ този лабиринтъ всичкитѣ реформи се създаватъ. Но нека не забравяме, че народното събрание не е мѣстото отъ гдѣто доброто може да се роди? Не! то е само мѣстото отъ гдѣто доброто може да се прокара въ обществото; и то пакъ зависи много, какви хора имаме за прѣдставители и отъ какви сили и начала се тѣ въодушевляватъ.

Единственното мѣсто за ражданието на доброто е домътъ. Той е първото святилище на челоуѣчеството, въ което майката и бащата сж първитѣ първосвященници при олтара на челоуѣческата душа. Отъ каманитѣ на този храмъ — домътъ, природата е почнала да полага основитѣ за всецѣлото въздигане на всички разумни сжщества. Отъ този общъ домъ, челоуѣкътъ е билъ опрѣдѣленъ да приеме всичкитѣ свои дарби, сили, способности и благородни качества, спорѣдъ изискванията на върховния законъ на духа. Този е билъ най правийтъ и естественъ пѣтъ да се постигне онази велика цѣль, която е прѣдъ нами. Отъ дома челоуѣчеството е трѣбвало да очаква за хиляди години, като единъ челоуѣкъ,

въ надбждата за идванието и ражданието на всички добродѣтели. Тѣ сж били въплотявани въ извѣстни души, които сж били олицетворение на общата добродѣтелъ на чловѣчеството. Тѣ сж били вдъхновенни съ истински велики мисли да откриватъ волята на онзи всемирень духъ, който оживотворява и владѣе всички, а тази воля всѣкой осѣща и знае. Тя е всемирна сила, всемирно стрѣмление за жизненна дѣятелность вжтрѣ въ нази и вънъ отъ нази. Всѣкой чловѣкъ, който, желае да сжществува, да живѣе и участвува въ благата на този истински животъ, трѣбва да работи съзнателно за своитѣ длѣжности, като членъ отъ общия организмъ на този самосъзнателень духовень животъ.

Христосъ много ясно показва къмъ тази необорима истина. Дървото се очаква да принесе свойтъ плодъ. И всѣкой чловѣкъ трѣбва да се роди изново отъ духа на истинския животъ прѣди да е въ състояние и сила да влѣзи въ ония истински условия на този животъ, който е вѣченъ по естество. Вѣченъ въ тази смисълъ, че силата му прѣбждва всѣкога. Че това е цѣла истина, нѣма никакво съмнѣние. Всичката видима промѣна и видоизмѣнение, което ний виждаме да взема мѣсто въ материалния свѣтъ е слѣдствие и резултатъ отъ колебанието на силитѣ му и не постоянството на елементитѣ му. Този характеръ на настоящия физически свѣтъ произлиза отъ устройството на естеството му, което нѣма постоянна пропорция; но се измѣнява постоянно спорѣдъ нѣкакви вжтрѣшни закони, които не ни сж извѣстни. Доказано е, че настоящия физически свѣтъ постоянно губи отъ енергията си чрѣзъ лжчеиспущание въ пространството. Какво става съ тази енергия? Незнаемъ. Но сме увѣрени, че не се губи нито чезне напразно; но върши една велика работа, за която много малко знаемъ фактически, но врѣмето не ще бжде далечъ, когато повече свѣтлина ще блѣсне въ ума ни върху тази тайна.

Подъ силата на този фактъ ний сме принудени да признаемъ тази необходимость Именно: че силитѣ въ природата и силитѣ вжтрѣ въ живота трѣбва да се оползотворѣтъ. Безъ това прѣобращение и прѣвърщание, нашето сжществуване е невъзможно. Нужно е като

разумни твари да мислимъ. Животътъ е най голѣмата важность, казва единъ философъ. И всѣкой който го продаде и прахоса за нищо и никакво, показва че му ливсува нѣщо въ умътъ. Да! липсува. Ний трѣбва да почнемъ преобразованието вжтрѣ у нази. Тукъ сж именно първоначалнитѣ елементи, отъ които може да се създаде единъ свѣстенъ животъ пълненъ съ хубости и добрини. Тукъ именно лѣжатъ първоначалнитѣ закони, по които се е създала цѣлата вселенна. Нека да се не чудимъ на това. Сѣмето на букътъ е малко по величина, но съ врѣме става великолепно дърво. Всичката опасность стои само въ двѣ нѣща: първо, да се не изгуби вжтрѣшната му сила, която прѣобраща елементитѣ на физическия свѣтъ за въ полза на живота. И второ, да се не пропустнѣтъ условията, които му даватъ възможността да постигне тази цѣль. Тукъ е тайната на успѣха на всѣкой разуменъ животъ.

Природата не е почнала своитѣ велики творения и произведения по единъ фантастически начинъ, какъвто си мислимъ и въображаваме по нѣкой пжтъ. Въ нея има послѣдователность и редъ. Тя е почнала своята велика работа отъ най дребнитѣ и най малкитѣ нѣща незабѣлжители по своята голѣмина. Въ този случай, тя е странна въ своитѣ дѣйствия и постѣпки. За създаването на материалний свѣтъ, тя е трѣбвало да почне първомъ отъ атомитѣ, най малкитѣ частици на веществото които за сега знаемъ, това е твърдението на науката. А въображава ли ли сте си нѣкога, като каква трѣбва да е величината на единъ атомъ? учени математици съ тънки изчисления сж намѣрили да е приблизително една двайсетъ и петъ милиона часть отъ диаметра на два сантиметра и половина или една милиона часть отъ диаметра на единъ милиметъръ: отъ тази дълбочина, отъ тази ничтожна величина за нашето понятие: природата е трѣбвала да приготвя настоящата видима вселенна прѣдъ очитѣ ни. За колко хиляди и милиони и милиони въкове на миналото, тя е трѣбвало да събира и згрупира тия малки частици? Кой знае! тя е трѣбвало съ неуписуема търпеливость и внимание да събира и згрупирава оми, да образува молекули, маси, слѣнца, планети и

най послѣ цѣли системи. Тукъ е било необходимо трудъ и постоянна дѣятелностъ за да се произведе и създаде нѣщо порядъчно, нѣщо велико и хармонично въ естеството на своето устройство.

Ний днеска желяемъ да създадемъ едно общество, което да е самиятъ идеалъ и въплотение на всичко що е добро и благородно. Това го желяѣтъ и нашитѣ приятели Социалисти Демократи. Това тѣ и мечтаѣтъ както и ний. Но нека не забравяме истината, че съ шумъ, врѣва укоряване единъ другиго, този идеалъ нѣма се постигне, нито пъкъ съ разрушаване на всичко що носи името старо и прѣживяло. Нито пъкъ съ настоящитѣ начини да си вадимъ очитѣ и си трошимъ шапкитѣ по изборитѣ за политически права. Нито пъкъ чрѣзъ днешната цивилизована политика, въ която лъжата е главниятъ елементъ. Лъжата по естество е два вида: черна и бѣла, казва нѣкой си учител по нравствената философия. Черната лъжа дължи своето сѣществуване на долнитѣ классове на обществото, когато бѣлата лъжа дължи своето сѣществуване на горнитѣ по образованни а особно на висшата дипломация.

Макаръ и днесъ политиката да прѣдпочита бѣлата лъжа прѣдъ черната, обаче тя си е все лъжа нѣма свойствата на истината.

Отъ всѣкой свѣстенъ чловѣкъ днеска се изисква, не само шумъ и врѣва, но и дѣла съобразни съ благородниятъ животъ. Не трѣва да плачемъ за нещастията на хората съ крокодилски сълзи, свѣтътъ е билъ оплакванъ по този начинъ отъ създаването мира, но каква полза сме придобили отъ този крокодилски плачъ. За въ бждѣще ний се нуждаемъ отъ съчувствие, което произлиза отъ една душа пълна съ любовъ за доброто на другитѣ.

Единственната надѣжда за подобрението на обществениятъ и честенъ животъ, трѣбва да се тури въ въспитанието на Дома. Къмъ Домътъ трѣбва да се присѣдинѣтъ училищата и всички други благородни учреждения, които носѣтъ въспитателенъ характеръ. Всичкитѣ трѣбва да се хванѣтъ ржка за ржка, за постиганиято на тази единствена цѣль, която е основата на общественото благоденствие. Силата проевлява своята мощъ въ сѣе-

динението; но това съединение изисква елементи приготвени, въ които силата да покаже своята благотворителна дѣятелностъ и влияние. Безъ тия елементи силата нѣма значение самата по себе си.

Това прѣобразование ще се постигне само тогава, когато почнемъ на пълно да съзнаваме и усѣщаме источника на злото; и когато въ насъ се роди онова дълбоко желание да се освободимъ и избавимъ отъ това робство. Единъ боленъ е принуденъ да повика единъ вещь докторъ да му помогне, щомъ като осѣти опасността за свойтъ животъ. Злото и порокътъ не сж вѣнка, но вжтрѣ въ нашия организмъ. Тѣ сж послѣдствия отъ прѣдидущи причини, които тѣсно сж свързани съ нашитѣ мозъчни цѣнтрове, въ които особенъ родъ клѣтки, съвпрѣгнати съ Физико-Психически стрѣмления побуждатъ ни да играемъ ролята на дѣйци и причинителни за добро или зло. Кждѣ се крижтъ основнитѣ причини за тази двойка дѣятелностъ въ душата? За това щемъ говоримъ по послѣ.

Това извращение на нашитѣ сили и способности е въсприето отъ дѣди и прѣдѣди. То е дълбока и естествена наклонностъ, която се явява въ нашиятъ душевно-нравственъ животъ щомъ ни се прѣдставжтъ извѣстни условия и причини, които да ни побуджтъ и заставжтъ да вземемъ такова направление, което съвпада съ течението на природниятъ водопадъ, силата на когото влече всичко безъ разлика въ едно и сжщо направление. Ако нашиятъ духовенъ животъ нѣма достатѣчна нравствена сила, въ ржката на волята да отклони и избѣгне влиянието на това вжтрѣшно влечение, то опасността е тѣй неизбѣжна, както паданието на единъ камакъ, който е вече изгубилъ равновѣсието си отъ върха на една скала. Тукъ законътъ е единъ и сжщъ. Всичката разлика е само въ начина на дѣйствията му. Въ първиятъ случай всички тѣла, които губжтъ равновѣсието си, падатъ и се разрушаватъ; а въ вториятъ всички разумни сжщества, които прѣставатъ да слѣдватъ пжтя на своята длѣжностъ, лишаватъ се отъ нравствена свобода и падатъ жертва на духовното раскапване. Въпросътъ, който е естествено се подига въ умътъ е: Какъвъ лѣкъ да се употреби противъ това зло? Днешнитѣ злини и

нешастия въ общественыйтъ и частенъ животъ сж резултатъ отъ тази извратена природна наклонность наречена: Първороденъ грѣхъ, душевно растройство или по добръ умственъ отпадение.

Свѣтътъ до голѣма степенъ е подъ влиянието на тази сила, на тази пѣкленна страсть, която е покварила и заразила всичко добро у нази. Отговорността разбира се пада върху всички нравствени сжщества, които сж допуснали да се развие у тѣхнийтъ животъ.

Всѣкой, който прави грѣхъ казва Христосъ на фарисейтъ, „рабъ е на грѣхътъ.“ Но ако искате да бждѣте свободни: промѣнѣте живота си. Доклѣ имате видѣлината, вѣрвайте въ неж за да сте синове на видѣлината, понеже, който ходи въ тъмнината незнае кждѣ отива.

Тази жизненна видѣлина е онази фосфорическа сила, която ни кара да мислимъ за нѣща велики и славни. Тя е силата, която е създавала въ нашиятъ животъ всичко добро и благородно. Тя е силата на стрѣмящия се животъ, който въздига и оживотворява всичко мъртво. Когато умътъ е лишенъ отъ тази фосфорова сила, той е лишенъ тѣй сжщо и отъ възвишени идеяли за живота. Въ него не живѣе вече чловѣчески духъ, но скотскыйтъ. Лицето му се помрачава, понеже то е дарба само на чловѣка — на чловѣка, който мисли и разсжждава. Когато душата изгуби тази сжществена сила на видѣлината слѣдъ нея послѣдва нравствено отпадение и распаивание. И добръ е забѣлѣжилъ, единъ ученъ филисофъ, че безъ фосфора и мъртвитѣ не бихж могли да въскржснжтъ.

Когато чловѣкъ изгуби тази вжтрѣшна фосфорова сила, той е изгубилъ вече своитѣ най възвишени чувства. Неговата душа става тжпа и нечувствителна за нея вѣрата и надѣждата изгасватъ постепенно; миналото остава само призракъ, а бжджщето провидение и гола изама. Хваща се той тогава, като слѣпецъ за тоягата на видимото приврѣменно, което той почва да нарича „идеалъ“ — дѣйствителната гола тояга.

Нашето общество днеска мѣза на онзи слѣпъ чловѣкъ, на когото като му отворилъ Христосъ очитѣ-попиталъ го, „що виждашъ? А той отговорилъ и казалъ“ виждамъ чловѣцитѣ като дървата.“ Не е ли такава

днесъ нашето състояние? Не виждаме ли ний така, реда и порядъка на нѣщата въ природния и нравственъ свѣтъ? Ний живѣемъ като че утрѣ ще умремъ, и по този начинъ мислимъ че всичко ще се свърши. Причината за това е нашето умствено и духовно неврѣство, което ни е лишило отъ истинското знание на законитѣ на разумниятъ животъ. По ясно казано. Ний не знаемъ още, какъ да живѣемъ, като чловѣци. Само въ единъ добръ въспитанъ животъ могатъ да се развижтъ най добритѣ качества и добродѣтели, които да принесжтъ своитѣ плодове на врѣме. Само въ единъ животъ пѣленъ съ любовъ и ржководенъ отъ висшъ разумъ, може да сжществува истинско щастие и блаженство въ всѣкой чловѣкъ.

Науката за разрѣшаванието на този труденъ и бодливъ въпросъ, е прѣписала слѣдующето правило: Всѣка майка и баща, всѣкой въспитателъ и въспитателка, трѣбва да изучватъ чловѣческото естество отъ всѣко положение да изучватъ условията, подъ които се пробуждаватъ и развиватъ извѣстни добри или лоши качества. Тукъ е именно основата на доброто въспитание. Ний трѣбва да разбираме въ какво отношение и взаимность сж разположени чловѣческитѣ способности вжтрѣ въ мозъка? Кои наклоности сж по силни, и кои по слаби? Кои органи вжтрѣ въ мозъка сж повече развити и кои не сж развити. Веднжжъ това като се постигне, да почнемъ съ знание и научно умѣние да въспитаваме своитѣ синове и дъщери (чада). Задачата вече сама по себе си ще се разрѣши.

Ако една майка горѣ долу образована имаше поне повърхностни понятия за мозъчното състояние на своето дѣте, тя навѣрно би го избавила отъ много злини, които въ бжджще бихж му косвали живота. Желѣзото трѣбва да се бие докато е горѣщо, сжщото е и съ чловѣческото естество. То може да се прѣобразува и въспитава, до като съдържа тази първоначална топлина на младиятъ и гвѣкавъ животъ, който въсприема и усвоява всичко що му се даде. Тукъ лѣжи една тайна за нашиятъ умъ, и една дѣйствителна истина. Мозъкътъ е сѣдалището на всичкитѣ наши сили и способности. Тукъ вжтрѣ въ този мозъченъ лабиринтъ, всѣка сита и способностъ има свой

сопственнѣ органъ, чрѣзъ който проевлява своята вроде-на дѣятелностъ.

Отъ прѣодоляваннето въ тази на коя и да е сила или наклонностъ въ едно или друго направление, взема опрѣдѣлени черти нашия сжщински характеръ т. е. всички други сили и способности се срѣдоточаватъ къмъ тази вътрѣшна цѣль, която сме избрали и която дѣйствително опрѣдѣля положението ни, къмъ кой характеръ на нравственний свѣтъ принадлежимъ, и какъвъ челоуѣкъ слѣдъ малко ще станемъ. Това разбира се зависи твърдѣ много отъ първоначалното побуждение на нашитѣ наклонности и сили, вътрѣ въ клѣткитѣ; да вземемъ едно съзнателно или несъзнателно направление. Тѣзи вътрѣшни подбудителни мотиви рѣшаватъ нашата участь веднѣжъ за всѣкога

Имовѣрно е, че противъ тази научна теория могатъ да се подигнатъ купъ възражения отъ извѣстенъ класъ мислители. Но като оставимъ тия възражения приврѣменно на страна, то и ний ще ги попитаме съ единъ въпросъ: отъ какви причини произлиза изопачаванието на правитѣ начала и истини у нашия животъ? Въпрѣки нашето образование и набожностъ, ний много на често се повръщаме въ живота си да вършимъ онова, което е ниско подло и недостойно за името „челоуѣкъ.“ Йовъ е питалъ, кой е родилъ капкитѣ на росата? И ний питаме, кой е родилъ капкитѣ на злото? Защо единъ е кроткъ, а другъ свирѣпъ? Защо единъ е съвѣстенъ и благочестивъ, а другъ нечестивъ и безсѣвѣстенъ? Защо единъ е разуменъ, а другъ безуменъ? Защо единъ е истинолюбивъ и услужливъ къмъ всѣкого, а другъ подѣлъ, лъжець и грабителъ? Ако тия пороци сжществувахъ само помежду беднитѣ и невѣжи, то щѣхме да имаме каква годѣ външна причина, проистекающа отъ условията на външния животъ. Но за жалостъ, принудени сме да признаемъ, че това не е така, тия пороци сжществуватъ повечето помежду образованитѣ и цивилизовани хора, които не сж заставени поне както беднитѣ и прости хорица отъ нужда да крадѣтъ и да лѣжатъ. Кой ги заставлява тогава да вършѣтъ тия дѣла? Може би ще каже нѣкой „егоизмътъ.“ Но защо едно „его“ да върши

злото, а друго „его“ доброто? Всѣкой чловѣкъ има „измѣ;“ но въ едно той служи за благородни дѣла, а въ другото за подли.

Може би ще се намѣри нѣкой другъ да каже съ общото опрѣдѣление, че грѣхътъ е причината на всичко това. Но грѣхътъ самъ по себе си е послѣдствие отъ прѣдидущи причини. Може би ще се намѣри другъ да каже, че паданието на Адама въ Едемския рай е причината. Но нима съ паданието на единъ камакъ може да се събори една цѣла кѣща? И нима съ изяданието на една ябѣлка могатъ да се повлѣкѣтъ толкова злини въ свѣта? То ще бѣде много интересно, ако нѣкой може да ни докаже това съ научна послѣдователностъ. Несъмнено, причинитѣ на злото лѣжатъ нѣкадѣ дълбоко скрити въ самата природа. Важно е да диримъ тия причини. Въ свѣта има не само колебание и движение помежду елементитѣ, но съществува тѣй също и непримирима борба помежду силитѣ, които се раздѣлятъ на положителни и отрицателни. Това е истинно, както за физическитѣ, тѣй също и за нравственитѣ и духовни сили. Въ живота има два цѣнтра на дѣятелностъ: цѣнтра на положителнитѣ сили т. е. на доброто, и цѣнтра на отрицателнитѣ сили т. е. на злото. Сега зависи, къмъ кой цѣнтръ е по близо нашиятъ животъ и кои сили прѣодоляватъ по вече съ влиянието си върху душевното ни стрѣмление. Отъ голѣма важностъ е да знаемъ причинитѣ на лѣжата, подлостъта, нечестието, грабителството, насилието неправдата, които се практикуватъ подъ различни образи и форми. Дѣйствително това е едно отъ най страннитѣ явления въ чловѣческия животъ. Хора, които ний мислимъ за добрѣ образовани, поставени на длѣжностъ подъ извѣстни условия и обстоятелства и подложени подъ извѣстни налягания и влиния, ще извършѣтъ всичкитѣ почти пороци едно подиръ друго и то безъ да ги бие съвѣста или по добрѣ безъ да се раскажѣтъ. Гдѣ е тогава причината? Въ чловѣкътъ ли, въ условията ли, или въ възпитанието?

Въ химията има единъ законъ, който е слѣдующия: за да се произведе едно химическо съединение; изискватъ се три нѣща: първо, два елемента съ взаимно сродство

единъ къмъ други, и едно условие. Щомъ съществуватъ тия три приготвителни стѣпки, актътъ на реакцията послѣдва и съединението е дѣло извършено. Химичитѣ се ползуватъ отъ този законъ, като въспиратъ или ускоряватъ химическитѣ дѣйствия спорѣдъ нуждата. Въ този случай, условието се вижда да е причината, а двата елемента дѣйцитѣ т. е. виновницитѣ на химическото дѣло. Слѣдва отъ казаното, че ако условието се отстрани, то и акта на реакцията ще се прѣкрати. Отъ всичко до тукъ става ясно, че за да се избѣгнатъ лошитѣ слѣдствия въ нашия общественъ животъ, необходимо е да се отмахнатъ всичкитѣ условия, които причиняватъ и раждатъ злото.

Разбира се, ако не обръщаме внимание на този фактъ на тази очевидна истина, то проклятията и злинитѣ никога нѣма да се отстранятъ отъ вратата на дома ни. Нещастията не ще закѣснежатъ да ни нападатъ. Безумний страда отъ умътъ си и немарливий отъ немарението си, казва една источна поговорка. И право е казалъ единъ философъ, че немарливостта е майка на всички злини.

Днешнитѣ срѣдства и методи за подиганieto обществото сѣ лишени отъ сжщински наученъ характеръ. Всичко е произволно и не съобразно съ онѣзи изисквания на истинския духъ на жизненнитѣ и нравствени закони отъ които зависи нашето щастие и благоденствие.

Миризливитѣ тъмници, несправедливитѣ закони, остритѣ саби и щикове и голѣмитѣ топове, нѣма да подобрятъ положението ни, нито пъкъ ще създадатъ нѣщо добро и благородно въ нашиятъ животъ. Тѣ сѣ нѣща принадлежачи на старата цивилизация отъ природнийтъ грубъ и себелюбивъ чловѣкъ на когото всичкото желание е да тъпчи другитѣ.

Духътъ на дълга ни диктува да търсимъ по добъръ и чловѣколюбивъ пътъ. Въ този старъ пътъ хиляди и милиони души сѣ погинали и хиляди и милиони чловѣци сѣ страдали. Всѣкой прѣстъ отъ земя е вече обяня съ чловѣческа кръвъ. Нима това е чловѣческо? Нима това е християнско? Гдѣ е Христосъ и гдѣ сме ний? Нима за това сме призвани да се истрѣбваме единъ

другъ? Не! да не бжде. Ний сме призовани да се научимъ какъ да живѣемъ и работимъ съобразно съ онзи животъ, къмъ който всички се стрѣмимъ съ единъ умъ съ една душа.

Нека вземемъ прѣдъ видъ устройството на човѣческото тѣло и ний ще научимъ единъ добъръ урокъ. То не е нищо друго повидимому освѣнъ единъ купъ отъ живи клѣтки, които наредени и устроени подъ извѣстни условия, съставляватъ, всичкиятъ сложенъ организъмъ на нашето тѣло. За организацията на това тѣло знаемъ твърдѣ малко, понеже немарението ни е държало въ невѣжество до скоро. Намъ не се били познати онѣзи тайнственни закони, които владѣхтъ, управляватъ и направляватъ нашиятъ съзнателенъ и несъзнателенъ животъ. Но човѣческиятъ духъ не сѣди безъ работа. Той дири и търси скрититѣ стѣпки на природата. Дири ги съ цѣль да се научи. А това знание има за задача да разрѣши и да прѣмахне мъжнотиитѣ.

Първото нѣщо, което ний забѣлѣзваме и ни привлича вниманието е, че въ този организъмъ има редъ; има взаимность на обща дѣятелность; има хармония помежду всичкиѣ дѣйци, които знахтъ своята работа много по добръ отъ колкото ний нашата. Тукъ вжтрѣ въ този организъмъ не се гонехтъ частни цѣли или пъкъ частни интереси. Не! Тукъ се гони една обща цѣль, едно общо благоденствие, на което самиятъ човѣкъ се радва. Тукъ е тайната на общиятъ успѣхъ, то е съчувствието въ цѣлиятъ животъ. Въ този организъмъ нѣма прислѣдвания, нѣма каприции, нѣма своеволия, нѣма криворазбирания; Тукъ сжществува единство. И когато една отъ съсѣднитѣ клѣтки се поболи и страда, то всички други клѣтки влизатъ въ общо съчувствие и бързатъ да прѣмахнатъ злото по всѣкой начинъ. И по нѣкой пътъ и самиятъ вироглавъ човѣкъ се позамисля и почва да скърби, плаче и окайва лошата участъ на своята съсѣдка робиня, която е така тѣсно свързана съ неговътъ интересъ, щото той неможе по никой начинъ да извади отъ ума си страданията ѝ. Неможе зеръ! Понеже негова милость дълбоко се е убѣдилъ отъ опитность, че само отъ доброто състояние и положение на

тѣзи клѣтки, ще зависи неговото общо здравие и общъ успѣхъ и щастие.

Едни отъ тѣзи клѣтки съставляватъ коститѣ, други мускулитѣ, трети артериитѣ и венитѣ, четвърти стомаха (желудѣка) пети бѣлитѣ дробове, шести сърдцето, седми нервитѣ, осми мозъкътъ и тѣй натагъкъ. И всички спорѣдъ свойствата и качествата на своитѣ естествени сили и способности, изпълняватъ своята длъжностъ опрѣдѣлена тѣмъ отъ общийтъ законъ.

Клѣткитѣ съставляющи коститѣ, се заняти съ подържанието устройството на костениятъ скелетъ. Клѣткитѣ образующи мускулитѣ сж завзети съ подържанието позата на тѣлото и зглобѣванието на отдѣлнитѣ части, клѣткитѣ съставляющи стомаха, иматъ работа съ смиланieto на храната, клѣткитѣ въ дробоветѣ съ приеманieto на кръвта, клѣткитѣ въ сърдцето съ прѣкарването на кръвта по артериитѣ, клѣткитѣ въ артериитѣ съ прѣнасенieto на кръвта по цѣлото тѣло, а кръвта, която е общийтъ капиталъ съдържа всичкитѣ хранителни елементи необходими за подържанието живота и щастieto на това много людно общество наречено човѣчески организмъ. Колкото за клѣткитѣ въ нервитѣ, тѣ се съединителнитѣ жици, които съединяватъ всичкитѣ отдѣлни общества въ тѣлото съ мозъкътъ и по този начинъ принасятъ двигателната сила по цѣлото тѣло. Тѣ сж единственнитѣ посрѣдници, които съобщаватъ за всичко що се върши вътрѣ и вънъ отъ мозъкътъ.

Относително клѣткитѣ, които образуватъ мозъка, тѣ изпълняватъ най сложната и деликатна работа на човѣческата душа. Въ тѣхнитѣ малки стаици е расположена човѣческата мисълъ и човѣческитѣ желания. Посрѣдствомъ тѣхъ се испроважда и извършва всичката многосложна служба отъ общата дѣятелностъ на душата която постоянно работи за подържанието порядъка на свойтъ организмъ.

Едни отъ тѣзи клѣтки иматъ физическитѣ сили на човѣка въ запасъ, други умственитѣ му и трети духовнитѣ му сили. Върху този въпросъ ще се повърнимъ да говоримъ по на пространо на друго мѣсто. Значи вътрѣ въ човѣка всичко е распрѣдѣлено съ математи-

ческа точност. И щомъ тази математичена точност сжществува, силитѣ вжтрѣ въ организма се уравниватъ една съ друга и образуватъ хармония, която ний наричаме здравие. Но щомъ се изгуби това вжтрѣшно равновѣсие на математическитѣ закони на духа; настава криза въ живота, която може да бжде или частна или обща, отъ която чловѣкъ или трѣбва да намѣри изходенъ пжтъ за спасение, или пжкъ ако нежелаетъ да стори това отъ честолюбие, трѣбва да прѣстане да живѣе; а да прѣдпочете нечестивата смъртъ прѣдъ добриятъ и благъ животъ, значи да се покаже не достоенъ за званieto си. Осжжданието на такива чловѣчески сжщества е справедливо. Онзи чловѣкъ, който прѣдпочита отровата прѣдъ хлѣба, означава, че не цѣни, онова което му е повѣрено отъ висшия, т. е. отъ чувството на разумниятъ животъ. Затова таланта на този недостоенъ и лукавъ робъ ще се взематъ отъ него и ще се даде ономува, който е достоенъ и готовъ да принесе плодъ и полза.

Хиляди милиони години е взело на природата до като създаде настоящитѣ условия за живота, отъ които да се образува и направи чловѣческиятъ организмъ, който е жилището на душата, въ което тя днесъ работи за постигнатието на една по висока и по велика цѣль отъ колкото първата; именно: създаването на материалний свѣтъ и произвежданието на простий органически животъ.

Милиони години е трѣбвало да се минжтъ дордѣ се произведжтъ и създаджтъ първоначалнитѣ клѣтки. Стотици хиляди години сж били потрѣбни до като да прѣминжтъ прѣзъ всичкитѣ стадии на развитието и видоизмѣнението и по този начинъ да станжтъ напълно приспособени за особната си служба, за отдѣлната си работа, която днесъ занимаватъ въ душевния организмъ. Хиляди години сж се изисквали за духътъ на живота до като да въспита чловѣка, и да пробуди самосъзнанието на разумниятъ животъ вжтрѣ въ неговата душа, и да прѣдизвика любовта му къмъ духовния свѣтъ, която да го отправи въ пжтя на онова велико и всемирно стрѣмление, наречено — просвѣщение, духовно въздиганне. То е било необходимостъ за чловѣка да придобие всичко

съ постоянни усилия и постоянни себепожертвувания, за да знае да цѣни, доброто, което не му капвало отъ случая безъ трудъ и безъ жертви за да го прахосва както си ще. Не! Той е трѣбвалъ да научи отъ положителни факти на своята вѣковна опитностъ, че всичко му се е дало съ цѣль да върши нѣщо си. Както клѣткитѣ вжтрѣ въ него работѣтъ за общото добро на общиятъ му организъмъ, на които той е господаръ и отъ благоденствието на здравето му, на което той се радва; така и той като една разумна клѣтка отъ онзи повисокъ организъмъ и по висшъ животъ на духовното тѣло, той е задлъженъ въ името на своето нравствено естество да изпълни своитѣ обязанности, като разумно сжщество, като духовно-нравствена личностъ, като синъ чловѣчески. Да се отрича отъ своята длъжностъ и отъ своето призвание въ този благороденъ животъ, значи да безумствува, да безаконствува противъ святий духъ на живота. Не, остава тогава друго сръдство за великия законъ на живота, освѣнъ да исхвърли подобно нравствено сжщество вънъ отъ свято то си жилище, като непотрѣбна вещь, която е станала не само не потрѣбна, но и врѣдна. Това се върши именно и въ самиятъ нашъ организъмъ, въ самото наше тѣло. Онѣзи клѣтки и членове отъ органическата ни система, които прѣстанжтъ да изпълняватъ своята длъжностъ и станжтъ врѣдителни и опасни за здравето на другитѣ клѣтки и членове, исхвърлятъ се на вънка отъ тѣлото отъ самия този организъмъ за общо добро на цѣлото органическо общество. Върху този прѣдпазителенъ законъ на природата, почива нашето здравие и дългоденствие. Тогава слѣдва, че ний въ нашето понапрѣдвало духовно състояние, не можемъ да очакваме нѣщо по добро отъ това, ако не се свѣстимъ и завземемъ да промѣнимъ свойтъ вжтрѣшенъ животъ и своето нравствено поведѣние спрѣмо нази си и нашитѣ ближни. Надлѣжащата нужда и необходимостъ на нравствено-духовнитѣ закони, подъ които се ржководи разумния животъ, изискватъ отъ всѣкой чловѣкъ едно вжтрѣшно и коренно прѣобразование и „ново-раждане“ отъ духтъ на истината. Закона на развитието е вѣченъ, той не търпи застой.

ВЪНШНИТЪ УСЛОВИЯ НА ЖИВОТА.

Една отъ най заплетенитѣ и замотани тайни въ природата е животътъ. За произхождението му нищо положително незнаемъ. Онова, което сме научили относително природата му, то е придобито отъ наблюдение явленията на силата му, която различава диаметрално противоположно отъ силитѣ на физическиятъ свѣтъ, по степенъта и качества на своето естество. Онова, което забѣлѣзваме относително живота е, че той се е явилъ въ системата на природниятъ свѣтъ, подъ извѣстни условия, които по необходимостъ клонѣтъ да потвърдятъ истината, че природата има опрѣдѣлена една каква и да е цѣль, едно какво и да е стрѣмление.

Ний сме принудени да признаемъ очевидната истина, че животътъ е влѣзналъ въ настоящето си положение съ едно опрѣдѣлено побуждение да се развива, расте и стане факторъ и главенъ дѣеца въ по нататъшното проявление на върховниятъ Духъ въ вселенната. За да се постигне това върховно стрѣмление въ природата, и да се роди и развие настоящиятъ органически животъ, когото духътъ ни притѣжава, прѣди всичко е трѣбвало почва, на която да тури ногата си. Почвата е съставлявала една отъ важнитѣ елементарни първоначални необходимости за сѣществуване. Почвата е съдържала първата приготвителна стѣпка за идването на жизненната сила въ царството на природата, да завземи новата среда на своята дѣятелность, да влѣзи въ новитѣ условия на своето битие. За постигането на тази обективна реалность, сили сж били нужни да приготвятъ жилището му и да отворятъ свободенъ пътъ за неговото влизане т. е. въплотяване, въсприемането на настоящето си естество облечено въ плътъ и кръвъ. Природата трѣбвало да впрѣгне свойтѣ физически и химически сили и да ги натовари съ великата работа да ѝ доставятъ елементитѣ на почвата, посредствомъ събиранieto малкитѣ частици на веществото населяющи пространството: Въ общи маси, названи — небули; въ

цѣнтрове, наречени — слънца и въ системи, наименовани — слънчеви и планетни общества.

Отъ научнитѣ факти и свѣдения се учимъ, че главниятъ двигателъ въ тази огромна материална работа е билъ закона на теготението. Подъ неговата сила и влияние всичкитѣ отдѣлни частици на материята, сж били принудени да изгубѣтъ своето първоначално положение и да се стекѣтъ къмъ общото направление, на материалната солидарностъ, наречена видимъ свѣтъ или вселенна. Отъ тази първоначална мжгливостъ състояща се отъ безбройно и невъобразимо множество атоми, независящи единъ отъ други, буйни и не укротими по естество, движущи се по милиони пжти въ секунда и то въ различни и всевъзможни направления, е трѣбвало да се създаде нѣщо си. Въобразете си, какво хаотическо състояние е прѣдставлявала тогава видимата вселенна! Каква вавилония е прѣодолявала по между частицитѣ на веществото! Каква фантазмгория е сжществувала въ движението на атомитѣ, които повидимому не сж имали никакво опрѣдѣленно направление. Всичко се е показвало на единъ развалнуванъ океанъ въ пространства вѣчно колебающъ се, безъ никоя опрѣдѣлена цѣль. Отъ това хаотическо състояние е било нужно и необходимо, да се образува и създаде нѣщо порядъчно и хармонично отговоряюще на условията изисквани отъ живота. Каква велика задача е прѣдстояла прѣдъ лицето на природата да развие и устрои настоящитѣ свѣтъ настоящата видима вселенна съ своята хубостъ и вѣчна хармония на единство произтекающе отъ вѣчни и неизмѣняеми закони работящи съ математическа точностъ и послѣдователностъ.

Ако въ вселенната сжществуваше и дѣйствуваше само закона на теготението; именно: частицитѣ да се привличатъ съ еднаква сила, то вселенната не би достигнала настоящето си положение и не би приела настоящитѣ си образъ. Имовѣрно е да прѣдположимъ, че частицитѣ на веществото бихж се згрупирували въ една обща масса, която не щѣше да е приспособена за нищо. Атомитѣ за винжги щѣхж да си останжтъ отдѣлни и независящи еденици, безъ да проевжтъ своята вжтрѣшна

дѣятелностъ, която е лѣжала скрита въ естеството имъ. Тѣ щѣхъ да се прилепѣхтъ единъ до други, по единъ механически начинъ, но никога не бихъ влѣзли въ по тѣсна связь. Това заключение извличаме отъ факта, че теготението по естеството си е повечето механическа сила на движенията, съ помощта на която частицитѣ и тѣлата сж биле турени въ пространството на подобающитѣ имъ мѣста. Всичко, което закона на тѣжестта извършва, е извѣстно налягане върху материята, което науката нарича: теготение или падание на тѣлата въ пространството къмъ цѣнтъра на тѣжестта. Върху неговата първоначална основа почива неразрушимостта на материята т. е. на първоначалнитѣ форми на веществото, наречени — атоми, които сами по себе си не сж нищо друго освѣнъ изражение на извѣстно количество сила, която е затворена въ естеството имъ. Всичката работа на теготението е, да поддържа единъ остановенъ редъ вече отдавна създаденъ отъ прѣдидущи причини и начала, освѣнъ това да спазва сжщеврѣменно единство помежду всичкитѣ отдѣлни дѣйци на материалний свѣтъ, като ги държи въ границитѣ на своята сила и влияние.

При всичко, че всемирното теготение играе една отъ най важнитѣ роли въ вселенната, при все това извѣстни факти ни наводятъ къмъ мисълта да заключимъ, и то справедливо, че ако този законъ на теготението, не би се обословилъ или пъкъ видоизмѣнилъ и подпомогналъ отъ закона на всемирното сродство на елементитѣ. то наѣрно видимата вселенна днесъ щѣше да има другъ изгледъ не толкова приятенъ. Въ всемирното сродство се крие една отъ великитѣ тайни на общата дѣятелностъ на природата, която произтича отъ свободното дѣйствие на атомитѣ които влизатъ въ всевъзможни взаимни съжзи помежду си, отъ които съжзи се образува постоянна енергия, която се прѣпасе отъ различни срѣди по цѣлата вселенна. Безъ всемирното сродство, свѣта за винѣги би останалъ вѣчно безплоденъ и вѣчно безцѣленъ. Мракъ и тъмнина щѣхъ да владѣхтъ на всѣкадѣ; влиянието на топлината и свѣтлината, не щѣхъ да сж понятни на нази, Духътъ на чловѣческата душа за винѣги щѣше да остане затворенъ въ вѣчната бездна,

въ която нищо друго не би съществувало, освѣтъ вѣчно мълчание.

Свѣтътъ надъ вратата си щѣше да има надписа: „Изгубенъ миръ.“ Любовта и злобата, обичта и ненавистта, истината и лъжата погрѣбени щѣхъ да бждѣтъ въ пропаста на пространството. Не щѣше тогава да има нужда, ни отъ вѣра въ Бога, ни отъ възпитание въ живота, ни отъ наука за развитието, ни отъ философия за просвѣщението. Мозъкътъ на беднитѣ отчаени философи, богослови, материалисти идеалисти, щѣше да е въ блаженъ покой. Свѣтътъ щѣше да бжде избавенъ отъ учението имъ: „животътъ е зло, безъ него е по-добро.“

Но види се явно отъ фактитѣ, че природата не взела тия нѣща въ съображение при устройството на вселенната. Това даже на ума ѝ не идвало, че ще дойде единъ день, когато ний разумнитѣ твари ще бждемъ обезпокоявани отъ всевъзможни злини, които ще ни туржѣтъ да се гонимъ по лицето на земята и да се биемъ всѣкой съ брата си. Навѣрно, ще каже нѣкой; ако тя бѣ прѣввидела нашитѣ нещастия, тя би ги взела въ внимание. Но вижда се, че това не влизало въ смѣтката. ѝ Главната ѝ цѣль и задача била да устрой видимата вселенна тѣй както върховнитѣ ѝ закони сж го изисквали, и да даде на всѣкой свѣтъ онѣзи условия посрѣдствомъ, които да бжде приготвенъ и приспособенъ за всичкитѣ нужди на развивающия се и растящъ животъ. Дали тя си е въображавала, че когато дойджѣтъ разумнитѣ същества въ дома ѝ, ще подигнатъ купъ разисквания, прения, гонения, за всевъзможни прѣдмети, въпроси, стежания, и имоти, кому принадлежжѣтъ по право? Това види се да е билъ второстепененъ въпросъ оставенъ на страна да се разглежда кога му дойде врѣмето. И не е чудно, че днесъ този въпросъ е подигнатъ на разглеждане. Ако и да не разбираме още достатъчно езика на природата за да се ползуваме напълно отъ уроцитѣ, които ни дава всѣкой день, при все това тя е сполучила да ни научи по нѣщо си, за основнитѣ начала. Животътъ на миналото, не е билъ изживенъ напразно, душата отъ дълговѣковната си опитность е нау-

чила нѣкои отъ първитѣ постановления на върховниятъ животъ. Мозачнитѣ клѣтки сж ни прѣдали първата заповѣдь написана отъ вѣчниятъ Духъ. Законътъ на свѣстѣта е прогласилъ вече вжтрѣ въ всѣкой челоуѣкъ, че Дългътъ е първата стѣпка за успѣха и щастieto на живота въ всѣкой душа. Тази е първата аксиома, която трѣбва всѣкой разуменъ челоуѣкъ, вече да проумѣе, защото врѣмето на исхода ни приближава да се освободимъ отъ Фараоновото владичество.

Има философи, които гледатъ съ прѣзрение на живота. За тѣхъ челоуѣчеството не е нищо друго освѣнъ материална зганъ, която днесъ сжществува утрѣ изчезва. Има купъ капиталисти и хитри дипломати, които гледатъ на живота на другитѣ, като на извѣстенъ капиталъ, който може да се усвой чрѣзъ различни благородни и неблагородни срѣдства и да се употребѣи за частни цѣли, прищевки и каприций. Върху тази основа народитѣ още се стрѣмжтъ да подигнжтъ, своята бжджща слава и щастие. Голо щастие! Измама на челоуѣческото щеславие. Отъ врѣмето на нашитѣ първи прародители, ний все това блаженство търсимъ въ този свѣтъ, но то нѣма да дойде, ако и да го чакаме за хиляди и милиони години. Тази подла и нечестива философия нѣма създаде нашето бжджще блаженство нито нашиятъ бжджщъ животъ; тя нѣма да ни освободи отъ отговорностъ спрѣмо закона на Дългътъ и правдата. „Голъ излѣзохъ отъ майчината си утроба,“ казва праведний Иовъ, и, „Голъ ще сж върнж.“

Най трудната работа, казва единъ физиологъ е: да поправимъ единъ разваленъ и растроенъ мозъкъ; най трудната задача, казва единъ въспитателъ е да исправишъ единъ покваренъ характеръ; най опасното нѣщо, казва единъ философъ е: злѣ настроеното сърдце. Голѣмата трудностъ, съ развалениятъ и растроенъ мозъкъ се намира въ разглобенитѣ му части и цѣнтрове, които се изгубили своето физиологическо равновѣсие. Равновѣсие, което никой не може да поправи, освѣнъ самата природа.

Голѣмата мжчнотия съ покварениятъ характеръ лѣжи у самата душа, която психически е различно настроена, Настроение, което проистича отъ връзката и влиянието

на негативнитѣ духовни сили. Подобенъ характеръ само добродѣтельта е въ сила да исправи и промѣни.

Голѣмата опасностъ съ злѣнастроеното сърдце, лѣжи въ самата му динамическа сила, която може да избухне като вулканъ когато и да е, щомъ се докосне злото до него. Подобно сърдце, никой неможе да укроти освѣтъ любовта.

„Сърдцето е измамливо повече отъ всичко, и твърдѣ растлѣно: кой може да го познае?“ Така е говорилъ Еврейскитѣ пророкъ Иорелима, като е прѣдвиждалъ источника на всичкитѣ общественни злини, които се били слѣдствие и резултатъ отъ разобуздани човѣчески сърдца и отъ разобуздание човѣчески страсти, които нѣмали никакъвъ разуменъ контролъ, но постоянно се мѣнявали, като нѣкой вулканъ.

За прѣмахването на злото, истината е необходима да се внушава въ всѣкой умъ, и да се прѣдставя въ всичкитѣ ѣ видове, форми, образи и степени прѣдъ всѣкой човѣкъ, и не само това, но и да се прокарва, посѣва и въплотява въ самитѣ душевенъ животъ, гдѣто да стане сила и двигателъ въ духовното просвѣщение.

Въздиганieto на човѣчеството и човѣчeskата душа се извършва по единъ много сложенъ начинъ. Това ний незабѣлѣваме; Но ний чуваме гласа на вѣрата и надѣждата вътрѣ въ нашата душа, които ни канѣтъ да влѣземъ въ свѣтлото бѣдѣще; гдѣто хубавитѣ и благи обѣщания ни очакватъ, гдѣто условията се промѣнени и положението е подобро; гдѣто животътъ е тихъ, добръ и благороденъ; гдѣто радостта, миръ и блаженство прѣодоляватъ.

Обаче уметѣ ни постоянно се смущаватъ и колебѣтъ отъ нови впечатления, както уметѣ на младенци. Ний сме влѣчени постоянно отъ всевъзможни течения и промѣнения, които ни тласкатъ, ту къмъ една, ту къмъ друга посока. Нѣма спокойствие. „Борба непрестанна е този нашъ животъ,“ казва поетътъ.

Мозъкътъ ни е обеспокояванъ, отъ енергията на природата, която ни принуждава да се стрѣмимъ, къмъ онова което е непостижимо, къмъ онова, което невидимъ да схванемъ и къмъ онова, което незнаемъ да научимъ.

Врѣмето носи всичко поредъ, а нуждата прилага всѣко нѣщо на редъ.

Ний гледаме, казва Павелъ: „Мрачково,“ като „прѣзъ огледало.“ Но това което видимъ е само отражение на миналото; на онова, което е минало прѣди насъ. Значи само миналото бѣдѣще е дѣйствителната истина, която е оставила и въ свѣта и въ насъ отпечатъкъ на своето присѣствие. Колкото за идѣщото бѣдѣще, то е само идеалътъ безъ никоя сжщностъ, които има да се осжществи на своето врѣме въ една или друга форма. Той е величественитъ планъ на една кжща, която има да се построи. Има голѣма разлика помежду планътъ и самата кжща. Планътъ е вида на кжщата начертанъ на една хубава книга, когато, кжщата е самата реалностъ, сжщността, въ която нашиятъ животъ прѣбѣдва.

Но съмнѣнието е характеристика на чловѣческиятъ умъ, който се колебае помежду вѣрата и невѣрието, като си размишлява: дали се е родилъ за нѣщо си или за нищо? Дали свѣтътъ има нѣкое значение въ себе си за него, или той така си мечтае и въображава? Дали се управлява отъ нѣкого, или отъ никого? Какъ се е създалъ? Кой го е произвелъ и устроилъ? Дали нѣкое велико сжщество, наречено: Богъ, или нѣкоя велика сила, наречена: Природа? Такова е естеството на душата щото тя неможе да успѣва, и да се разширочава въ своето духовно развитие, безъ тази вжтрѣшна умственна свѣтлина. Тя неможе слѣпо да се движи къмъ каква и да е посока. Тя се нуждае отъ идеалъ, който да ѣж въодушевява къмъ нѣщо си. Къмъ нѣщо си, не мъртво, но живо. Живо, което да има сродство и любовъ съ неѣж.

Богословътъ и Тейстътъ казватъ: Богъ е създалъ и устроилъ свѣта; Той го управлява, И той е всичко. Безъ Него нищо не сжществува.

Натуралистътъ и Материалистътъ казватъ: материята, и природата. Тѣ сж произвѣли и устроили свѣта, той се намира подъ управлението на тѣхнитъ закони. Безъ тѣхното присѣствие нищо не би сжществувало.

Идиалистътъ и Спиритуалистътъ казватъ: умътъ, и духътъ сж пропроизвели и устроили свѣта. Всичко, което видимъ и усѣщамъ въ вѣншиятъ свѣтъ, то сж само форми и

прѣдставления на силата на умътъ, който дѣйствува и работи. Вселенната е неговъ продуктъ. Безъ умътъ нищо не би съществувало.

Прѣдъ насъ стои една дилема, на която, който и край да хванемъ, се ще ни убоде; която страна и да вземемъ все ще срѣщнемъ противници.

Испречва се прѣдъ насъ материалистътъ съ всичкото си знание за веществото и природата, и почва да ни убѣждава, че учението на Тейстътъ и Богословъ не почива на никаква здрава основа.

Онова, което Теологътъ поддържа, да е Богъ, който е създалъ и устроилъ вселенната; „то не е никъкъвъ Богъ, казва материалистътъ.“ То е материя, която ний виждаме да работи и дѣйствува; тя е единствената реалностъ, която можемъ да опитае, попиаме и провѣримъ въ дѣйствителностъ, на сжщото твърди и натуралистътъ. Затова, вънъ отъ тази реалностъ, всичко е въображенеи и мечти, слѣдствия отъ атомически и малекуларни движения въ мозъка: затова тѣ нѣматъ никаква прѣдметна дѣйствителностъ вънъ отъ него.

Работата както ни е прѣдставлява материалиста върви много добръ и гладко. Умоветъ ни сж почти убѣдени да приемемъ учението му за чиста истина. Разбира се материята е дѣйствителностъ, нѣма защо да се съмняваме въ присѣтствието ѝ. — Но прѣдъ насъ се испречва и много ученийтъ Идеалистъ съ своитѣ обширни познания за дѣйствията на ума; и почва да ни убѣждава и доказва, че учението на материалиста не почива на здрава основа. Понеже онова, което виждаме, пиаме, опитваме и провѣряваме; то не е материята, казва идиалистътъ. Но сж само: образи, форми, впечатления и усѣщания произведени отъ силата на ума. Умътъ е, който дѣйствува, вънъ отъ нази и вътрѣ въ нази. Неговитѣ дѣйствия и резултати, материалистътъ взема за нѣща реални и независими отъ ума, който назвалъ съ имената: материя и природа. Онова обаче, продължава идиалистътъ, което пипа, което усѣща, което сравнява и мисли — е умътъ. Извадена силата на ума отъ общиятъ резултатъ на веществото; то изведнжжъ ще сѣ прѣобърне на първоначалниятъ си елементарни дѣйствия. Подъ такива

условия вселенната би изгубила своята материална реалност веднъжъ за всѣкога. Затова, казва идиалистътъ: вѣнъ отъ ума никаква реалностъ нема.

Въпросъ се подига въ ума ни: Гдѣ е истината? Дали въ учението на Материалиста или въ учението на Идеалиста.

Мислимъ сериозно, ако приемемъ учението на материалиста за истина, трѣбва да отхвърлимъ дѣйствителността на ума т. е. да приемемъ, че човекъ не е нищо друго освѣнъ единъ купъ отъ атоми.

Да постъпимъ по този начинъ! Значи да влѣземъ въ стълкновение съ естеството на разума си. Т. е. да отхвърлимъ присѣтствието на мислитъ въ душата си. Очевидно противоречие и не лѣнностъ. Ако пъкъ приемемъ учението на идеалиста за основно и допуснимъ само дѣйствителността на ума, а отхвърлимъ риалността на материята: значи да дойдемъ въ стълкновение съ свойтъ организмъ и съ свойтъ мозъкъ, цѣнтъра на всичката ни настояща дѣятелностъ. И всѣкой знай, че всичко у насъ не е само умъ. Значи, нито едното, нито другото учение съдържа цѣлата истина.

Прѣдъ насъ лѣжи дилемата на тригълника, въ която всѣкой жгълъ си прѣдполага да е цѣлийтъ тригълникъ. И, че безъ неговото присѣтствие, сжествуването на тригълника е невъзможно. Това е нещастieto, което е сполѣтjало: Богослова, Материалиста и Идеалиста.

Но ако единъ тригълникъ, не може да сжествува безъ присѣтствието на единъ отъ жглитъ си; То тъй сжщо и еднъ жгълъ не може да сжествува безъ присѣтствието на една отъ странитъ си. Но и самата страна не може да сжествува безъ присѣтствието на една отъ точкитъ на правата линия. Излиза отъ този анализисъ, че точкитъ сж основата на всичко. Посрѣдствомъ тѣхъ се образуватъ правитъ линии и жгли. Но подобенъ родъ разсждения, не могатъ да ни доведжтъ до никакви положителни заключения; Защото ний не търсимъ абсолютна реалностъ, но относителната. И ако се подигне пакъ распра по между нашитъ трима приятели, че всѣкой е точката; въпроса прѣстава да е геометрическата дилема. Той минува въ областъта на метематиката и гдѣто взема

вида на еденица, която не може да бжде ни Богословъ, ни Материалистъ ни Идеалистъ. . .

Понеже нито се дѣли, нито се умножава, нито се сравнява съ нѣщо друго. Слѣдователно, тамъ гдѣто нѣма сравнение, нѣма и знание, а гдѣто нѣма умножение и дѣление тамъ неможе да сѣществува и разсѣждение. Отъ това става ясно, че нашето знание е релативно, относително, а на абсолютно. А релативното знание има за начало три спомагателни сръдства — Именно: умножение, дѣление и сравнение. Вънъ отъ тѣхната областъ нищо положително незнаемъ що сѣществува. А вътрѣ въ тѣхната свера, ний знаемъ много нѣща и можемъ да прѣдполагаме всичко що ни хрумне на ума. Значи пакъ се сръщаме лице съ лице съ мжчно заплетената трижгълна дилема, която на да ли ще се рѣши нѣкога.

Тогава нека прѣдадемъ този споренъ въпросъ на третейски сждъ прѣдъ огнището на науката, да видимъ и чуемъ, какъ ще се произнесе. Истината, казва тя, трѣбва да се гледа въ лицето, а не въ гърба. Длѣжни сме да помнимъ поговорката, че съ единъ камакъ кжща не става. За въздиганието ѝ три нѣща сж главно потрѣбни: основа, стѣни и покривъ. Ще бжде неразумно и глупаво да се трудимъ да убѣдимъ когото и да е, че основата или стѣнитѣ или покрива сѣставляватъ цѣлата кжща. Всѣкой отъ само себе си ще види, че тритѣ заедно сѣставляватъ едно цѣло наречено: — кжща. Отдѣлно взети не се вече кжща но части.

Ако сега основата кажеше, че тя е всичката кжща: що би сторила тази кжща безъ стѣнитѣ и покривътъ? Или пъкъ, ако стѣнитѣ кажехъ, че тѣ сж цѣлата кжща: що би сторила тази кжща, безъ основата и покривътъ? Или пакъ, ако покривътъ, кажеше, че той е самата кжща: що би сторила тази кжща безъ основата и стѣнитѣ? Затова, Богослова, а Идналиста и Материалиста сж задлѣжени отъ фактитѣ да завземжтъ своитѣ мѣста тамъ гдѣто имъ е опрѣдѣлена отъ необходимостта. Кжщата е построена отъ нѣкога, който не е; нито въ основата, нито въ стѣнитѣ, нито въ покрива; но нѣкждѣ и всѣкждѣ. Ако се разговаржтъ за частитѣ на кжщата иматъ право да различаватъ. Но ако смѣсватъ понятието за кжщата съ идеята

за автора ѝ, който ѝ е построи́л, тѣ се заблуждаватъ, понеже незна́тъ каква е разликата помежду една пасивна реалностъ и една дѣйствующа сжщностъ. Но ако говорѣтъ за проевлението на неговата сила въ цѣлата кжща: тѣ сж едно. И могатъ да се згруппирватъ въ едно общо название: Богослово--Идеало--Материалистъ.

Тѣлото е организи́рано отъ вещество, посредствомъ силата на живота, която го е обуслови́ла и свързала съ душата и умътъ. За това: сила, материя и умъ, не сж три нѣща отдѣлни и независащи едно отъ друго, но сж свойства, качества и форми на едно и сжщо битие. На едно сжщество вжтрѣ и вѣнъ отъ тѣхъ. Това сжщество, кога дѣйствува, дѣйствува въ три главни форми; проевлява три главни качества; показва три главни свойства. Материята се опрѣдѣля отъ постояннитѣ цѣнтрове наречени: атоми или монади силата отъ движението и количеството на цѣнтроветѣ и умътъ отъ згруппи́руването и распрѣдѣлението на атомитѣ и силитѣ въ прѣми отношения, управляющи се отъ постоянни закони работящи съ математическа опрѣдѣленостъ и послѣдователностъ за постиганиято цѣльта въ природата, която общийтъ духъ гони. Че това е цѣла истина, нѣма защо да се съмняваме. Науката ни е доставила отъ всѣквдѣ цѣлъ складъ отъ факти, които говорѣтъ много по ясно и вразумително отъ колкото кой да е философъ. И тѣй: свойствата прѣдставляватъ материята, качества́та силата, формитѣ умътъ.

Всѣкой атомъ въ вселенната носи на свойто сжществување: свойствата, качества́та и формитѣ отпечатани въ естеството му отъ първата битностъ.

Тази битностъ е Духътъ на живота. Вѣчната животоворяща енергия, която прѣобладава на всѣквдѣ изъ вселенната. — Единственната сжщностъ, отъ която произтичатъ всичкитѣ разумни дѣйствия и стрѣмления. Върховнийтъ законъ вжтрѣ въ душата, който е придуждава да се стрѣми къмъ усъвършенствување. Върховната сила на самосъзнанието вжтрѣ въ нашиятъ духъ която ни постоянно подканя да се подвизаваме въ доброто, да ди́римъ благородното и възвишено, да любимъ истиното, всичко това ни води къмъ великийтъ върховенъ разумъ,

да знаемъ що правимъ, да разбираме и разумъваме кѣмъ какво се стрѣнимъ, — това значи да живѣемъ.

Но за да се постигне всичко, което е прѣдъ душата и въ душата на всѣко разумно същество, изисквало се прѣди всичко: врѣме, мѣсто и условия, гдѣто да се посади първото сѣме на живота. За това природата е била длъжна да работи и приготвява всевъзможнитѣ бѣдъщи условия; за това толкова деликатно чадю на вѣчността. Онѣзи славни епохи, които ни очакватъ въ самата вѣчностъ на живота, които покрай сърдцето ни не се минували още нито въ ума ни се влизали. Ако началото е толкова велико: какъвъ ще бѣде зенита на съвършенството, когато възприемемъ безсмъртието? Какво ще бѣде състоянието ни, когато се облекемъ въ пълнотата на живота? Кога врѣмето изчезне, а вѣчността настане! ? „събуди се, събуди се ти който спишъ. Стани стани ти който си падналъ и прости ржцѣтъ си къмъ надѣждата, която си изгубилъ. Ржката, която тя крепи, не е отслабнала и любовта на живота, къмъ тѣбѣ не е изгаснала“

Отъ фактитѣ добити, чрѣзъ научнитѣ изслѣдвания, можемъ да допустнемъ, че вещественниятъ свѣтъ не е ималъ този видъ и образъ, както ни се прѣдставя въ настояще. Частицитѣ, отъ които се състои, сж биле разпръснати въ пространството на такова голѣмо разстояние, щото едва ли можемъ да си съставимъ какво годѣ понятие или, даже да си въобразимъ въ ума за границитѣ на този обширенъ океанъ въ бездната състоящъ отъ безкрайно малки частици, наречени атоми, които не сж имали никакво опрѣдѣленно движение освѣнъ едно колебание и трептение. Силата на притѣганието и отласкванието сж дѣйствували съ еднакъвъ моментъ. Слѣдва, материята т. е. атомитѣ сж биле въ равновесие. Не мислимо е, да е имала какво годѣ физическо търкане или дѣйствие.

Онова начало, за което Мойсей спомѣнува въ първата глава на битие: за небето и земята, не е друго начало, освѣнъ началото, когато всемирниятъ законъ на сродството т. е. на („любовта“) проевилъ своята дѣя-

телностъ, както помежду монадитѣ, тъй сжщо и помежду естеството на силитѣ.

Да си прѣдставимъ индивидумитѣ на веществото, които се били въ покой, сѣдящи независими и хлѣдно-крѣвни единъ къмъ другъ, като да сж нѣмали никоя обща връзка помежду си. Съ влизанието и пробужданието на тази вжтрѣшна сила, нѣщо особно се проевява: цѣлъ редъ отъ революции и еволюции се извѣршватъ въ вещественний свѣтъ. Особна страсть се пробужда въ естеството на тия малки сжщества наречени: атоми или монади. Ставатъ безпокойни, като че ли се на електрисватъ и на магнитизирватъ отъ особна сила, нѣкоя скрита дѣятелностъ. Атомитѣ почватъ все повече и повече да ставатъ безпокойни, немирни и прѣдприемчиви и готови за какъвто да е случай стига само да имъ се даде първъ потикъ. Въ средата на това безбройно множество, два първоначални атома $X-U$, да допустнемъ, че сж кислородъ и водородъ които се спущатъ единъ противъ другъ съ такава сила и се сграбчватъ и хващатъ, като че ли почватъ нѣкоя частна расправия за нѣща стари, както чловѣцитѣ на тази земя често правѣтъ. Чудимъ се, защо е тази свада? т. е. това явление. Търсимъ нѣкоя причина, но не виждаме никоя. Не можемъ по никой начинъ да отгадаемъ това вжтрѣшно произшествие. Най послѣ идваме до заключението, че всичко тово незначи нищо. Така въобще покриваме своето честолюбиво невѣжество. — Нѣма нищо. — Праздна работа — но чудното е че онова, което мислимъ за празно, то за чудо е пълно. Кой нѣкога си е въобразявалъ, че въ една капка вода можтъ да живѣхтъ хиляди и милиони животинки. Мислимъ обаче случката за маловажна, но работата става сериозна. Съсединитѣ атоми, които до сега се гледахъ спокойни и безопасни сжщества, — ставатъ опасни. Въ единъ мигъ хиляди и милиарди милиони сподвижници, комбетанти се вече намиратъ на мѣстото хванати единъ съ други да сѣ навалятъ къмъ двамата първи, къмъ срѣдоточието на схватката т. е. къмъ първийтъ цѣнтъръ на тѣжестъта. Тукъ вече ний имаме праволинейно движение, отъ което сж се образували отъ послѣ всички други форми на движението.

Почва се тогава: тикание, блъскание, тласкание, дърпание, — цѣла вавилония казваме ний. Чува се шумъ, врѣва, крясъкъ на около. Бунтъ, казваме си навѣрно. — Що за смуценге. Вѣстѣта се испроважда навсякъдѣ изъ вселенната съ неописуема бързина. Силитѣ влизжтъ въ стълкновение. Война има горѣ въ небето. — Страшна работа. Слушжтъ се дрънкания на саби и щикове, чуватъ се гърмежи на пушки и топове. — Цѣли огненни едра почватъ да се изхвърлжтъ въ пространството, въ различни направления. Пространството пламва отъ под-небеснийтъ огнь.

Вселенната гори викаме ний, опасность голѣма. Свѣтътъ се свършва разорението е близо въ ужасъ сме ний. Но веществото се не губи, силата не прѣстава, умътъ работи Господъ създава.

Минуватъ се хиляди милиони и милиони години, и пространството изново се населява, но не вече съ първитѣ дребни материални частици, но съ магливости, слънца и планети.

Съ обширни гигански небули; изворъ на безбройни свѣтове, Съ величественни слънца источници на първоначалната свѣтина.

Съ планети, земи хубави, покрити съ зеленина. Жилища на твари велики, надарени съ умъ разумъ и душа. Иджтъ всички тия множества съ синоветѣ Божии, създадени въ началото на самото небе, Да принесжтъ поклонъ, за почести и блага приети отъ вѣчнийтъ всемирень законъ.

Дѣйствително, прѣдъ ума ни се испрѣчва една величественна картина за мировий свѣтъ: обширна по размѣръ, великолѣпна по естество, чудна по устрой тво. Ржката, която е работила надъ нея, силата, що е дѣйствувала въ създаването ѝ, умътъ който е теглилъ постройката ѝ, оставатъ тайна.

Афторътъ на великийтъ мировий свѣтъ, е скритъ въ вѣчността. На кждѣто и да го търсимъ, на която страна и да гледаме за стѣпкитѣ му, не можемъ да намѣримъ никаква слѣда, която да ни даде каква годѣ загатка: да ли е тукъ или тамъ? Да ли е напредъ заминалъ или назадъ останалъ? Дали е надолу слѣзалъ или

на горѣ възлѣзалѣ. На всѣкадѣ забѣлѣзваме да е присѣтствуваѣ и създания на своята творческа сила оставилѣ въ всѣко направление: направо, на лѣво, на горѣ, на долу. Но пътя на своето свята жилище, мѣстото на своето прѣбывание завсегда скриѣ отѣ погледитѣ на всички смъртни.

Осѣщаме, като да присѣтствува моментално всѣкѣдѣ и въ едно и сѣщо врѣме да дѣйствѣ въ вѣтрѣ и стѣнѣ отѣ нѣщата, но не можемѣ да кажемѣ, че е въ това мѣсто или въ онова. И какво по дълбоко значение можемѣ да му дадемѣ? Отѣ значението: „Богѣ е Духѣ.“

Прѣдѣ очитѣ на ума ни, вселенната стои въ образа на едно чудесно зрелище. Въ изгледа на единѣ великолѣпенѣ „домѣ“ на когото сводоветѣ и стѣлбоветѣ се виждатѣ да се повдигатѣ отѣ подѣ нозѣтѣ ни и да подкрѣпѣжатѣ цѣлото здание въ пространството. Оба основитѣ на този домѣ не се виждатѣ да се крѣпѣжатѣ нѣкѣдѣ.

Свѣтѣтъ мѣза на израилската подвижна скиния, която се носи изѣ вселенната отѣ силитѣ на Ехова придружена отѣ безбройното небесно войнство на Елохима, което се враца отѣ побѣдитѣ си кѣмѣ прѣдѣлитѣ на вѣчното царство на мира. Царството на Господа Бога Саваота.

